

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

KARSKUSLIIKUMINE
KODANLIKUS
EESTIS

DIPLOMITÖÖ

MARE VAAS

AJALOO OSAKONNA VI KURSUSE

MITTESTATSIONAARNE ÜLIÕPILANE

JUHENDAJA : AJALOOTEADUSTE

KANDIDAAT V. TRUMMAL

*NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1893*

TARTU 1965

SISSEJUHATUS

Karskusküsimus on igavana, sest ta on tekkinud ühes sellega kui inimesed õppisid tarvitama jooksest aineid arveid või jookse.

Mere esivanemate tuntud vanimaks jooksest aine joojaks peetakse õlut. Õlu nimetus on balti või germaani algupäraga, mis tõestab eestlastelgi tema tundmaõppimist nende rahvaste kaudu. Täpne õlle kasutamise aeg pole teada, kuid orduaja lõpus olid mõistate õllekeetega kujunenud maa tähtsamateks tööstusettevõteteks.¹ Õlu valmistati mõsate endi tarbeks, kuid ka kõrtsides müümisel. Esimesed kõrtsid olid ehitatud suuremate teede äärde, kus teekäipole omapruulitud õlut müüdi. Väga sageli rajati kõrtsid ka kirikute lähedusse. Lühemad kirikud saabusid kaugematest küladest päralt sageli juba kaupäeva õhtul,

¹ ENSV Riiklik Ajaloo Arhiiv (RAKA),
§. 2389, nm. 1, si. 121, lt. 16

siis kasutavad nad aega enne jumalate-
nistust lõbutsemiseks ja peomiseks. Kuna
keskajal oli alkohoolsete jookide valmis-
tamine ja müümine mõistliku ja kivi-
ku esõiguspõhine, siis olid viimased na-
sellest saadava kasu ainuomanikeks.
Mõistlik oli ühtlasi kõrtsomanike. Ja
nii oli kõrtsi olemasolu kirku juures
ühena mõistliku kasusaamise vahendiks.
Üldse kujunenud keskajal raskelt sto-
tarbele välja väga mitmesugused kõrt-
sitiivid: vesikõrtsid, külakõrtsid jne.

19. sajandi II pooleks oli välja
kujunenud juba väga keerukas süsteem
rahva alkoheliseerimiseks. Selles ajaks olid
loodud tingimused, kus alkoholi müügi läbi
saadi talupojalt kätte raha, mida muul teel
ei õnnestunud saada. Alkoholi tarvita-
mist ei piiranud midagi peale rahva
ostuvõime. Halju joomisest said muidugi
talupojad, sest nende rahacott oli kõrge
õhem. Miks nad siis üldse tarvitasid
alkoholi? Kuna väga tihedalt seovaks on el-
la mõõmus ning rahul iseenesse ja oma
eluga, siis võib arvata, et ka rõhutatud ta-
lupejad tahtsid alkoholi läbi oma hal-

ja balti-kausa linnakodanluse ja nende privileegide vastu. Rahvusliku liikumise kandva jõu moodustas antifeodaalne talurahvas. Juhtideks olid rahvusliku kodanlus ja kodanliku intelligents. Sedaarõid kui Eesti kodanlus oma klassihuvides astus välja pärisõiguse jäänuste vastu ja kapitalistliku ühiskonna kiirema arengust, oli ta tegevusel arengut edasi viiv tähtsus. Seda eemärki teenivad ka kodanluse poelt asutatud mitmesugused seltsid. Need olid enamuses hariduse- ja kultuuriseltsid, sest tsaarivalitsus ei andnud poliitilistel kaalutlustel muude seltside asutamiseks luba. Mitmesuguste laulu-, mängu- ja tuletõrjeseltside kõrvale asutati ka karskusseltsid. Karskusseltside asutamist Eestimaaal taandatas algul kubermanguvalitsuse eitar suhtumine karskusseltsidesse. Eestimaa kuberner S. N. Šahbersoni (1885-1894) oli tuntud venestamispoliitika teostajaid ja püüdis taastada kõiki neid ettevõtteid, mis ei tulnud otseselt tsaarivalitsuse poolt.¹

Esimestes karskusseltsides ei pristitatudki veel täiskarskushõult, kuna tsaariva-

¹ RAKA, f. 2389, nim. 1, si. 121. lt. 256 ff.

litsus ei konnitanud täiskasvusele.¹

Telleaegsete kasvus-~~el~~ parajuseltside keeseisu kohta on raske järeldusi teha andmete puudulikkuse tõttu. Osaliselt selgub see siiski 1906. a. peetud kasvuseltside kongressi aruandest: „Kuuosalus asutasime kasvuseltsi ainult tööliste seas. Antakse juures ei elnud ühtki kehapiidajat, peale tööliste kõrgest üks kooliõpetaja. Tallinnas kasvuseltsi asutajaks oli üks kooliõpetaja, teised kõik käsitöölised.“²

Esmene kasvuseltis Eestis - „Tähti“ asutati Toris 1889. a. Jüri Tilga poolt, kes eelmisel aastal Soome reisi ajal oli seal tutvunud eskujulukse kasvuseltsi „Tähti“ga, kuit ka Tori seltsi nimi pärib on. Kasvuseltsi põhikirja koostati Soome „Raittiuden Istäväite“ ja Peterburi soomlaste kasvuseltsi „Alku“ põhikirja järgi. Viimane nest vastas ka Nene tsaarivalitsuse nõuetele ja seadustele. Seltsi esimehena valiti Jüri Tilk. Kuna „Tähti“ oli esimene kasvuseltis Eestis, siis koondus tema ümber liikmeid üle kogu maa.

¹ M. J. Eisen, Miks tekkis mineval sajandil Eestis parajuseltse, Külvaja N° 6/7. 1929, lk. 134 j.

² Eesti Kasvuseltside Aastaraamat IX, 1907, lk. 17

Harjust, Iidast, Ueljandst, Narvast, Tartust, Peterburst ja seegi Uerhnaja Puhast (Siberis).¹

Uut hooegu sai karskusiikumone Eestis 1900. aastal, mil Baltimaadl pandi maksma krahu Nitte poolt wälja töötatud riigivinaamonopol ja seleti esalgu kõrk kõrtid, makstes riigikassast neile 10 miljonit kuldrubla kahjutam.²

1905-1907. a. revolutsiooni ajal jääb karskusiikumone üldiselt soku (erandiks mõned seltsid), kuna rahva huwid on esmajärgewas pööratud poliitilistele pärasündmustele. Mõnedes karskusseltsides eli aqa tegevus räga aktiivne. Ambla karskusselts „Sõudja“ näitaks töötas wälja 1905. a. augustis 10-st punktist koosnema petitsiooni, milles nõuti kõne-, trüki- ja koolewababadust, karskuskuratorsiumide riikliku teetuse andmist karskusseltsidele, kohaliku winaamiingi keeluõrgust rahvahääletuse alusel, karskuskongresside joidamine õrgust, riiklikku teetist karskusiikumonele jne.³

¹ U. Ernits, Yiri Tilk, Kihwaja N° 6, 7 1929, lk. 118. jf.

² U. Ernits, Eesti Karskusiikumone, Eesti Maa-Rahwakultuur, Tartu 1926, lk. 1169.

³ Uudised, N° 64, 19. VII 1905. a. (rubriigist. Kodumaalt)

1906. a. kutsuti karskuskuratuuride¹ poolt kokku karskuskongress, mis oli arutuseks karskust liikumise aluste reviderimine. Kodanlus viis selle küsimuse lahendamiseks arnult niivõrd „ühiskondloku“ pinnale, niivõrd see aitas propageerida tema rahvustevõimuse teooria kõbels-moraalset alust. Seda suunda propageerisid kongressil kõrgkõnõnõd karskust liikumise juhid, kodanluse liidrid nagu H. Reiman, J. Tõnõson, P. Põld jt., kes püüdisid eesti karskust liikumist suruda neise kitsastesse raamidesse.²

Samal kongressil nõudis eesti töölis-

¹ Karskuskuratuurid on rahaministeeriumile alluvad asutised karskuse edendamiseks. Balti kubermangudes loodi nad 1900. aastal. Kuratuurid juhtisid kubermangu- ja maakonnakomiteed, mis koosesid peamiselt mitmesuguste ametikohtade kõrgemaist ametnikest ning vaimulike ja aadlisisuse esindajast. Kuratuurid, saades riigilt võrdlemisi suuri toetusi, aitasid teha ja korraldada mitmesugust meelelahutusloku ja kultuurilist tegevust.

² Eesti Karskuskongressil, Eesti Karskusseltsi Aastaraamat (EKS Aastaraamat), 1907, lk. 49

liikumise uue juhte H. Pöögelmann karskusliikumise asetamist klassivõitluse alusele.

"Leninajani loodeti riigivalitsuselt abi, nüüd on see loetus kadunud, see on rüaagi samm edasi... Nere peame rahva arusaamist kasvutama, peame demokraatlist valitsuseviisi, igale kogukonnale karskuse ja kauplemise asjas laia seisevust nõudma. Mitte õhata — sellega ei pease edasi, vaid rihutustööle!"¹

Sel kongressil nõuti ka riiklike toetussummade andmist karskusele ja karskuskuratoriumidele vastamist, sest "Karskuskuratoriumid ei ole oma õnnetu isikliku kokkuseade pärast (liikumises hulgana mäsmikka ja aktisiametnikka, kelle kasid karskuspüüetele hoopist vastu käivad) ja puuduliku asjaajamise mõjul seda saanud teonud, mis nende poolt loodeti ja nende peale kulumatud rahasummade väärtuse eels."² Kuratoriumide tegevus muutus väga loorus peale 1905. aastat, mil alkoholi abel riigikassa tähtsuse sai esimeses ülesandes. Nad eksisteerivad küll 1918. aastani.³

¹ Eesti Karskuskongressil, EKSA aastaraamat 1907, lk. 7 jj.

² RAKA, f. 2389, nim. 1, si. 123, lt. 693

³ ibid., lt. 696 jj.

Selle kongressi tähtsamaks sammuks oli karskusseltside kesktormkonna loomine, mille asukohtaks jäi Tartu ja esimeheks sai U. Reiman.

1905. a. revolutsioonide järgnenud reaktsiooniaastatel taandus karskusliikumine relig. Eesti kannatajad need seltsid, kelle koostises oli nii mõnigi revolutsioonimeelne rahvakoosseis peetud. Paljude seltside tegevus keelati ära, nende varandus konfiskeeriti ja paljud karskustegelased saadeti maalt välja, põgenesid välismaale või raevlesid tsaarvanglatis. ¹ Lühivõrd tühistel põhjustel suleti karskusselts, näitab seegi fakt, et Tartu „Karskuse Zöber“ suleti sellepärast, et seltsi korteri aknastle ei pandud kroonpühil põlevaid küünlaid. ²

1904.-1906. aastatel asutati Eestis juude ainult üks karskusselts. Kui 1901. aastal oli kesktormkonnas registreerunud 2690 liiget, siis 1905. aastal oli neid 1727. Enne I. maailmasõda karskusliikumine mõnevõrra hooqustus: 1907.-1914. aastani asutati

¹ P. Põldress, Tähtsamad etappe Eesti teatri arenguloos, Eesti Nõukoogude Teater, almanakk II, 1956, lk. 46

² RAKA, §. 2389, nim. 1, si. 123, lt. 702

juurde 7 uut karakuselti.¹

I Maailmasõja alguses kehtestati Läänemaal ajutine alkoheelse teevide müügi keeld. Alul nõis, et sellega langes ära orgaani joomine ja karakustööle pole sellega enam mõtet, kuid tegelikult see seadus ei kehtunud mõrnamaal olevate liinomüügi kohtade suhtes. Seetõttu asusid karakubased võitlema keeluseaduse läbiviimise eest kohalikus piirkonnas. Tulenusena kehtestati Lõuna - eestis 144-s vallas viinamüügi keeld (s.o. 65,8% üldarvust) ja Põhja - eestis 54-s vallas (41,2%). Mõrnikud püüdsid ähvardustega valdu keeluotsuste tegemisest tagasi hoida, lubades vallale edaspidi mõne toodustuse (maksuta küttepuud, laodapidamise õigus jne.) andmata jätke. Linnades kartesid alkoholi müüki samuti esmajoonel sakslased, ja kohalike keeluseadus läks läbi ainult seal, kus progressiivsetel eestlastel oli selle üle otsustamisel enamus. Mõngisuguseid tulemusi ei saavutatud selles osas näiteks Paldis, Viljandis ja Kuressaares, kus otsustajaks olid nähtavasti sakslased.²

¹ M. Ernots, Eesti karakuseliikumine, Eesti Maa-Rahvas - Kultuur, 1926, Tartu, lk. 1171

² RAKA, f. 2389, nm. 4, sü. 123, lt. 707-715

I Maailmasõja ajal jätkus karskusliikumise juhtimine 9-liikmelise kesktormkonna poolt, mis valiti karskuseletoide esindajast, moodustatud asemikukoogu poolt kolmeks aastaks. Asemikukoogu omakorda moodustasid karskusliitu kuuluvate organisatsioonide esindajad. Iga organisatsioon saatis asemikukoosse ühe esindaja. Ajavahemikul 1906-1918 olid kesktormkonna liikmeteks kodanlike-natsionalistlike vaadetega ühiskonnategelased nagu J. Tõnison, H. Einberg-Pöld, V. Reiman, P. Pöld, A. Jürgenstein, R. Hansson, M. J. Eisen, kirjandusl. Peterson-Särgava ja M. Raud jt. Kesktormkonna ideoloogiliseks juhks oli kodanlik ühiskonnategelane ja ajaloelane, elukutselt pastor Willem Reiman.¹ V. Reiman oli seotud Eesti kodanluse konservatiivse osaga - J. Tõnisoni ja „Postimehe“ ringiga. Selle muina põhikontseptsioon oli täiesti idealistlik, eitades räägusuguseid vastuolusid Eesti rahvuses XIX sajandi II poolel. Karskusliikumises leidis V. Reiman koostööd pastoriga soodsa tegevuspõlve. Ta propageeris „kasinust ja kainust“ rahva hulgas selles, et kasvatada rünnajatele kuuluvaid tööorje ning kasutas karskusliikumist kodanliku rahvustevõitluse idee levitamiseks.²

¹ RAKA, J. 2389, nr. 1, si. 123, lt. 655 H.

² Eesti NSV ajalugu II osa, Tallinn 1963, lk. 335

Kesktormkond organiseeris karskuspäeva-
de pühitsemist üle maa. 1913. a. aprillis peeti I karskuspäeva. Üleskutses karskuspäeva pühitsemiseks avaldas kesktormkond, kutsudes kooliõpetajad üles karskustunde andma ja raamatukauplusi karskuskirjandust levitama. II karskuspäeva korraldati 1914. a. aprillis. See peeti kohaliku kooliõrguse nõudmise tahe all. Elanikkond nõudis kohaliku kooliõrguse kehtestamist ka mõisamaadel olevate alueheli müügi kohade suhtes. Selle ettevalmistamiseks korraldati 80 üliõpilase kõnelend maale.¹

Ka 1915. a. organiseeris kesktormkond karskuspäeva pühitsemise, kuid see ei kujunenud enam nii hoopaks. Põhjuseks oli kohalike karskusseltside jähnemine kodanliku kesktormkonna ürituste vastu.² Rahva tegevuseks karskusseltsides oli piiratud kesktormkonna poolt koostatud eskirjadega, mis nägid ette kitsaid karskusalaseid üritusi. Pealegi olid mitmed kesktormkonna karskustegelased karsklasteks armult sõnades. Selliste karskustegelaste kohta arvas rahvas järgmist: Hiljagar on peaseb ise hõlpsasti

¹ RAKA, f. 2389, nim. 1, sü. 123, lk. 684

² RAKA, f. 2389, nim. 2, sü. 367, lk. 81

kimbatuses, ta ütleb: mitte monul ei ole
karskust tarvis, vaid rahval, talumatsidel.
Tehke mu sõnade järel, aga mitte monu
tegude järel, monu tegude järel tegemi-
sks puudub teil haurdus ja varandus."¹

Kuid siiski võib läbtlöötatud ma-
terjali põhjal järeldada, et paljud kars-
kustegelased tegid karskustööd ka karskus
töö enda pärast.

I Maailmasõjaajal karskustöö oli vä-
ga tagasihoidlik. Kui alul rahvas asuski hoog-
salt kohaliku kulluseadust nõudma ja mõnel
pool seda ka saavutati, siis hiljem etnes
puhe pühtumid, kus linnavalitsuste poolt
asuti kulluseaduste tihendamisele. Järgmine
aeg kasvas, sest niid hakati aegamööda
hankida (puskarit) kodusel teel. Sõjaajal-
selt viinaajamisest on esimene teade pärit
Ladrunast, kus 1915. a. kevadpühade ajal
avastati puskaritabrik. 1916. a. kevadest pea-
le närb puskaritajamine lõrumaal ja Kasti-
ke-Võnnus muutuvad massiliseks. Põllud järe-
tusse sööti ja tegeldakse peamiselt puska-
ritajamisega, mida käiakse müümas Riias,
Tartus jne.²

¹ Kas ja kuidas oleks Eesti karskustöötajate vahel-
line ühine töö võimalik, „Uus Aeg“, Nr 81, 1903

² RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 123, lt. 733 jj.

Edaspidi suurenes puskariajamine veelgi ja see õnnestus piirata mingil määral ainult seal, kus ametivõimud ja elanikkond koos selle vastu võitlesid. Üldiselt tugevnesid jaomakombel sojapäevil tugevasti. Andmed tarotatud alkoheli kohta aga puuduvad, seit seal, kus valitses rahaline keeluseadus, peedi õkatehtud õlut ja puskarit.

Suure Sotsialistliku Oktoobrevolutsiooni päevil, kui Petrogradis oli võtnud rahvas, võttis töörahvas võimu ka ras Eesti linnades. Võimu üleminek nõukoogude kätte toimus Eestis rahulikul teel, kuna revolutsiooniliste jõudude ülevaal oli nii suur, et Eesti kodanlus ja kontrevolutsiooniline ohvitserkond ei julgenud rebastatud vastu panu esutada. Võtnud võimu enda kätte, asus Eesti töörahvas rajama Nõukoogude riigi ja sotsialistliku ühiskonna alused. Suur Sarsa imperialistide sootungi tõttu Eestisse 1918. a. veebruaris jäi sotsialistlik ühiskustöö peeseli. Järgnenud sarsa okupatsiooniperiood Eestis kestis üle 8 kuu. See alg oli väga rasne Eesti tööriklausele. Kõik nõukoogude võimu peelt kehtestatud seadused

* * *

Ilma ästis kodanliku doktatuuri perioodil läks viinamonopol riigi ja Eesti kodanlike tegelaste kätte, siis pakub huvi karskustliikumine just sel perioodil ja järgmistel põhjustel: „Ilui alkoholiallikad meil senni võõraste käes olnud, võõras kasu ja kapital need üleval hoidnud, mere aaga arvult tarvitajatena olime, siis on alkoholistane võitlus meil rahvusloppu kannud, kui aaga see loomkord antakse mere oma valitseda, kas ei muutu lugu; kas meie endid oma korporatsioonilise hingelaadiga siis puha tõrjelt alkoholismusele saagis ei anna.“¹

Iludas arenes karskustliikumine edasi kodanlikul perioodil, millel olid karskustöö tagajärjed, kuipalju selle tulemusena vähenes viina joomine, ja kas karskustliikumine teinud edasi ka muid kultuurilisi üritusi - seda on püütudki selgitada käesoleva töö raames.

On teada, et karskusalane tegevus oli põhiliselt kaheksaosaline: otseselt kars-

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 123, lt. 719

kusalane ja laiemalt kultuurisidlane. Kars-
 kustiikumise fuhtimiseks oli välja kujunenud
 terve rida fuhtivad kesmorganeid, kelle poolt
 anti neile alluwaile seltsodele põhismunad töös.
 Kuna raadeldaval kodanlõkul perioodil
 Eesti ei olnud selliseid sündmusi, mis olewad
 andnud karskustiikumisele erilise tõuke või
 seda pidurdanud, siis ei ole ka käesoleva töö
 liigendamisel kasutatud kronoloogilist print-
 siipi. Karskustiikumist on raadeldud siin kui
 endise tsaari-Venemaa koosseisus oleva Eesti
 karskustiikumise teatavat jätku kodan-
 lõkul perioodil, mil siiski kujunesid mõnin-
 gad omad iseärasused, sõlturalt kodan-
 lõku Eesti poliitikast.

Käesolev töö on jaotatud kolme os-
 sa: peale sissejuhatuset, milles püüdnud
 anda lühitõlvaate karskustiikumsest enne
 kodanlõku doxtatuuri perioodi, järgneb
 kaks peatikki: I peatikk - karskustiikum-
 mus kodanlõkus Eestis ja karskustiikumise
 fuhtivad keskused. Peatikk on jaotatud
 kahte alaosa: esimene osa käsitleb aluseheli-
 probleemi kodanlõkus Eestis, teine - kars-
 kustiikumise fuhtivate keskuste tööd.
 II peatikk - töö karskustiikumse seltsodes ja - ringi-

des. Ühmane peatükk on samuti jaotatud kahte alaosaks: esimene annab ülevaate täiskasvanute karjusestööde tööst, teine käsitleb noorsoo karjusestööd. Rahkem on tähelepanu pööranud kodanliku perioodi esimesele aastakümnele, kuna sel perioodil oli karjusestöö märksa elavam ja ka materjali on selle osa kohta märksa rohkem. Võimaluste piires on ühiskasjalisemalt käsitletud karjusestööd 1926. aastal, kuna see aasta oli karjuse liikumise kõrgpunktus Eestis. Sel aastal toimus Eestis ka rahvusvaheline karjusekongress.

Pöö kirjutamiseks on kasutatud nii brükitud kui trükkimata allikmaterjali ning karjuse liikumise tegelestelt O. Ibiuselt ja TRÜ professori P. Uthalemmalt saadud suulisi andmeid ning dotsent A. Elangolt.

Ülevaade varasemast karjuse liikumise ajaloost on saadud M. J. Eiseni koostatust „Karjuse liikumise ajalugu“¹ ja U. Ernitsa artiklist „Eesti karjuse liikumine“². Kasutatud on ka O. Ibiuse käsikirjalist „Karjuse liikumise ajalugu“³, mis annab küllaltki

¹ M. J. Eisen, Karjuse liikumise ajalugu, Tartu 1914

² U. Ernits, Eesti karjuse liikumine, Eesti Maa-Rahvas-Kultuur, Tartu 1926

³ RAKA l. 2381, nm. 4, sü. 121-124

üksikasjalise ülevaate karusliikumise-
st Eesti varasemal perioodil, kuid mil-
le puuduseks on selle vaatlumine kodan-
liku objektivismi pinnalt. Töölisklassi so-
siaalset karusliikumist enne kodanliku
perioodi on saadud materjali H. Pöö-
gelmanni artiklitest „Alkoholismus kui ühis-
elu päis“¹ ja „Karusus ja töölised“².
Tabelid ja faktilised andmed karusus-
tegevusest on enamuses saadud ÕKS Aas-
taraamatutest ja hilisema perioodi koh-
ta karusajakirjadest — „Tulev Eesti“ ja
ÕKS häälkandjast „Kilvaja“. Karusus-
sektoris olevate kultuuriliste ringide tegevu-
se kohta pärnevad andmed kodanliku pe-
riodi ajakirjandusest ja näiteringide koh-
ta P. Põldroosi artiklist „Tähtsamad etap-
pe Eesti teatri arengules.“³ Need vasta-
vastolulisi andmeid on aga olemas ainult
üksikute sekte kohta. Sellepärast on
karususekte kultuurilise tegevuse kohta
üldiülevaadet olnud raske anda.

Neerose karusliikumise kohta on
auter saanud esialgsed andmed oma-
aegse karususetegelase detš. A. Elango vas-

¹ H. Pöogelmann, Alkoholismus kui ühiselu päis, Eesti Karususekte Aastaraamat, Jürjevius (Tartus) 1905

² H. Pöogelmann, Karusus ja töölised, „Mõtted“ I, Tallinn 1909

³ P. Põldroos, Tähtsamad etappe Eesti teatri arengules, Eesti
Näite- ja Teatri Almanahh, I 1956

tavaraolulist brošüürist ja samuti neersoo karkusajakirjast „Levadik“¹ ning Eesti neersoo karkusliidu koostööst „Noorusjõud“². Nende andmete puuduses on ühekülgne – sealt leiame peamiselt karkustemalisi tulevase lastele, kuid väga vähe on andmeid ^{neersoo} nende tegevuse kohta. Arhiivimaterjalidest on käsitletud Tartus asuva ENSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi karkusliikumist käsitlevaid fonde; Eesti Karkusliidu, Eesti Neersoo Karkusliidu fondidest on saadud mõningaid teateid karkusseltside liikmete sotsiaalse koosseisu kohta, samuti tutvunud karkuste ringide põhikirjadega, karkustöötustega ja teadete ja pesuvate küsimuste kohta seltside töös. Vähesel määral on säilinud materjali karkusliikumise kohta ka Eesti NSV Otsesbrevolutsiooni ja Sotsialistliku Ühiskustöö Riiklikus Keskarhiivis, kust on saadud andmeid Eesti Neersoo Karkusliidu kohta, Tartu Naiste Karkusseltsi kohta ja mõnede väiksemate karkusseltside kohta. Põhjaliku seltside tege-

¹ „Levadik“, 1924-1940

² „Noorusjõud“ I-IV, 1924-1929

Muse ülevaate andmest on raarendanud
asjaolud, et mereni poole sätunud sellis-
te suurte ja elujõuliste karuseltside
fondid nagu Narva „lõõtleja“, Tartu
„Karuse Lõber“, Tallinna „Halvaja“ jt.
Tetõttu on täies vastavate küsimuste kä-
sitlemises lüngad, mis raarendavad eri-
ti üldhinnangu andmist kodanlike
Eesti karusliikumisele.

I PEATÜKK

KARSKUSLIIKUMINE KODANLIKUS EESTIS JA KARSKUSLIIKUMISE JUHTIVAD KESKUSED

1. ALKOHOLIPROBLEEM KODANLIKUS EESTIS

Kodanlike Eesti riik tekkis noore Nõukogu-
de riigi vastu peetud interventsioonisoja käigus. Ko-
danlike doktratuuri kehtestamisega algas Eesti rah-
va ajaloo raske ajajärk nii majandusliku, po-
liitilise kui ka kultuurilise seisukohalt. Oma esimes-
test elupäevadest peale oli kodanlike Eesti nii ma-
janduslikult kui ka poliitiliselt sõltur imperialist-
likest suurriikidest. See sõlturus määras juube ette maa
majandusliku viletuse kasv ja töörahva elu-
korra pideva halvenemise. Eesti majandus rebeti
kodanlike doktratuuri kehtestamisega Nõukogude
Venemaa rahvamajanduse küljest lahti ja lii-
tati „iseseisva“ riigina imperialismi süsteemi. Nõu-
kogude Venemaast eraldumise tulemusena kaota-
sid Eesti tööstus ja põllumajandus oma
ajalooliselt välja kujunenud müügiturru

ning tööstus peale selle veel tähtsa toor-
pa kütteamete baasi. Kuni 1923. a. alanud
majanduskriisi ni püüdis Eesti kodanlus
testada nn. tööstusloku orientatsiooni,
püüdes säilitada ja reži edas arende-
da kodanloku Eesti territooriumile jää-
nud suurteöstust. 1923.-24. a. majandus-
kriisi ajal tabas aga seda poliitikat
täielok krahh. Tööstuses tormus maa
sõltumatusel aluse - rasnetööstuse siigar
laostumisprotsess, mille tagajärjeks oli
maa desindustrialiseerimine. Majandus-
kriisi aastatel, mil asuti testama ag-
raarorientatsiooni, süvenes tunduvalt ybe
varem alanud Eesti imperialistloke suur-
riike agrarisaadustega ja toorainetega
varustavaks maaks muutmise protsess.
Eesti väliskaubandus seost peamiselt ka-
he-kolme imperialistloku riigi teenistu-
ses, keda ta varustas odavate põllu-
majandusaadustega, toorainete ja post-
fabrikaatidega, mis vedades kallihin-
nalisi tööstusaadusi ja toorainet.⁴
Suurtööstuse esatähtsus langes, selle ase-
mele tõusis mõnevõrra kergetööstus, es-
kätt toidu- ja maitseainetetööstus, seal-

⁴ O. Elanoo, Eesti kapitalismi ajutise bakondla
stabilisatsioonil aastail (1925-1929), Tallinn 1958

hulgas piiratud tööstus.

Kodanliku doctatuuri alguses oli liinatarbimises maa sees keeluseadus. Asutavale Kogule tehti karsklaste poolt ettepanek panna Eesti põhiseadusega maaoma keeluseadus nagu see oli Ameerika Ühendriikides ja Soomes.¹ Samal ajal avaldas rahandusminister J. Kukk Asutavas Kogus arvamust, et võrbelle tuleks piiratud miinimum raskus teha, et sellega saadaks miinimumi tulust ja kaotada salajane puskariipõletamine, „... mis raskab linna-de tootlustamises hädarajalikuks välja, kuna pealegi puskari raskus on surmiste terrorist.“²

Nii liikus valitsus rahanduse ja puha kodanliku Eesti algupäevole mõte alkoholise raskemini uuesti lubamisest. See-ga on mõistetav, et samal ajal ka karsk-lased hakkasid tegeutama keeluseaduse saavutamiseks, kuna aeg selles oli soo-dus: senine alkoholikapital oli hävinenud ja uus rahvuslik alkoholikapital alles tekkinud.

¹ P. Kohtitsky, Võitlus elu terveksõnneks, Tallinn 1930, lk. 10 ff.

² RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 123, lk. 739

8. III 1919. a. moodustas Asutav Koogu keeluseaduskomisjon, kuhu valiti H. Ernsts, P. Kaur, K. Inglot, H. Kuusner jt. Komisjoni koostas keeluseaduse eelnõu, mis kiideti heaks ka Tallinnas peetud I Eesti karusnõukongressil. Eesti Karusnõukogu Sektsioon-kond kirjastas keeluseadust käsitlerand brošüüri, lendlehti ja üleskutsed laialisaatmiseks rahvale. 1920. a. veebruaris peeti ülestilone karusnõukogu keeluseaduse tähe all. Karusnõukogu raames peeti kogu 96 rahvakoosolekut 3994 esavõtjaga. Rahvakoosolekult ja mujalt saadeti Asutavale Koogule umbes 80 märku kirja keeluseadusnõudeks.⁴ Alkoholivabamüügi pooldajad aga valmistasid sel ajal karuselt fondi keeluseaduse kaotamiseks.

Enne kui Asutavas Koogus püüdis järjekorras keeluseaduskomisjonil peeti koostatud keeluseaduse eelnõu, esitas valitsus omalt poolt 27. II 1920. a. võina ja püüetuse müügi seaduse eelnõu, mille Asutavas Koogus enne arutamist harkati. Karuslased nõudsid niid rahvahääletust, milles oli tarvis kooguda vähemalt 3000 allkirja. Allkirju saadi li-

⁴ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 123, lk. 740 ff.

gemale 4000, kuid Asutava Koogu puha-
tus tihendas neist enamuse, peamiselt vermi-
listel põhjustel ja allesjäanud 1000-t häe-
lest ei piisanud rahvahääletuse nõudmise
läbiviimiseks.¹

Keeluseaduse vastu oli esimestaralt
rahandusminister M. Kukk, kes ei prodanud kee-
luseaduse läbiviimist antud momendil üld-
se võimalikuks. Ta soovitas rahvast karsnuse
õpetuse kaudu karsnuse kavetada. Samal
arvamisel olid võtside esindajad J. Jaus,
A. Rei, A. Hellat, M. Martna jt. Keelusea-
duse poelt olid N. Ervits, pastor J. Kat-
tik, H. Kuusner, K. Inglis, J. Ernesaks jt.,
kes nähtavalt, et keeluseaduse kehtesta-
mise ebaõnnestumise on põhjustanud suu-
res osas seaduse kokkumõtte valitsusväim-
ude eneste poelt.²

27. aprillil 1920 võttis Asutav Koogu
lõplikult vastu seaduse piiratud - ja viina-
müügi kohta 62 häällega poelt 24 vastu.³

1. juulist 1920. a. hakkas ärtis jälle maas-
na põletatud viina müük, esialgu piira-

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 123, lk. 743 jj.

² ibid, lk. 744

³ P. Kochitsky, Üleilus elu tevendamiseks, lk. 11

alkoholne peagrd puhtaus piirituseks ümber arvestada. Yagades selle elanike arvuaga, tuleb rga elaniku kohta 3,87 liitrit alkoheli.¹

Kuna nink sai alkoheli ostulubade pealt maksu, oli ta ne arveliselt huvitatud alkoheli suuremast tarbimisest. Piiritustööstuse avamisega ja piiritusfabriku te jätmisega erarõude ja ühingu te kätte pandi alus Eesti rahvuslõule alkoholi kapitalile ja neta kartulikasvatajad-põllumehed alkoholisõbralõue ühinguandega. Ostulubad-tõendid olid naagu moraalses kohustusens lubatud normi väljastamiseks ja ahvatlõnd alkoheli tarvitamiseks nõudni, kes murdu alkohelist luugu ei prdanud.

Riigitegelased põhpendavad alkoholitööstuse vajalõkust põllumajanduslõue hädataarvilõkusega. Kartul, ^{Eesti} ~~taar~~ ^{taar} - põhukultuur, elvat nõhne veesõalduse tõttu kaugõle transportimiseks nõõlmatu, kuud piirituseks ümberõõtatuna muutub ^{vat} ta vesinõõlõkuseks.²

¹ P. Kohtitsky, Võrtõis elu terwendamiseks, lk. 11

² RAKA, f. 2389; nm. 2, si. 470, lk. 124

Põhikõrvalduse tagajärjel tõusis Eesti
kuritegevuse arv järgmiselt:

AASTA	KURITEGEVUS- JUHTUDE ARV	KURITEGEVUS- JUHTUD 100 INIMESE KOHTA	KURITEGEVUSE SUHTELINE TÕUS
1919	734	0,7	100
1920	3731	3,7	471
1921	6896	6,2	886
1922	7914	7,1	1014
1923	9897	9,0	1286
1924	9999	9,0	1286
1925	11886	10,7	1616,5

1921. a. esitas Harju maavalitsus
Riigikogule ettepaneku asendada tsekkisüsteem
riikliku alkoholimonoopoli süsteemiga. Ajavir-
janduses levib alkoholi vabamüügi nõue
1921. a. lõpul ja 1922. a. algul üha laialde-
semalt. Kansklased leotsid, et tsekkisüs-
teem asendatakse kelleseadusega, kuid
peagi nähtus selle võimatus. See uus
alkoholi müügiseadus tuli Riigikogusaku-
tusele, esitas Eesti Karskuskliit korduvalt

oma nõudmisi vastavates määrusriigis Riigikogule.¹ Uus seaduseelnõu töötati välja Antsiisi Peavalitsuse poolt ja esitati Riigikogule valitsuse ettepanekuna 1923. a., et seda 1924. a. alguses kehtima panna. Riigikogule oli selle asja üle kehtima panna te moodustas eelnõu läbivaatamiseks komisjoni. II Riigikogu läks aga laiali enne, kui püüdis anda seaduse arutamisele. Nii avati alkoholi vabamüük 1. jaanuaril 1926. Uue alkoholi müügi-seaduse kehtendamiseks töötati aga edasi. III Riigikogu jättis kõvale elmise Riigikogu Rahanduskomisjonis vastu võetud eelnõu ja võttis aluseks valitsuse eelnõu, mis taotles võimalikult vähem piiratud alkoholi müüki. Uus täiendatud alkoholimüügi seadus võeti vastu Riigikogus 10. mail 1927. a. 26 poolthäälega 17 vastu. Valitsuskongressis oleks esialgu viinamonopoliga võeti rahul. Lühini 1928. aastani suurenes alkoholsete jookide läbimüük mahu järgi, samuti suurenesid riigi alkoholitulud, sest aegajalt tõsteti viina hinda. 1928. a. tõusid riigitulud viinamonopolist veel 13%.¹

¹ RAKA, f. 2389, nm. 4, nr. 123, lk. 755-763

1928. a. tarotati alkoholi säilunud and-
mete kohaselt ühe elaniku kohta aastas
3,32 liitrit, 1929- 2,96 liitrit ja 1930. a.
- 2,53 liitrit. Alkoholi tarotamise vähe-
nemist tuleb kirjutada üldise majandus-
liku kriisi arvele ja esalt ka kodu-
veini valmistamise arvele, mis sel ajal oli
möödi läinud.¹

1930. a. algas piiratud ja õlletoos-
turite ning Majandusministeeriumi ühine
hinnak kehtiva alkoholi müügihinnalduse
muutmiseks. Esimajajates taotleti müügihinnade
kättesaadavamaks muutmist müügihinnade
alandamise ja müügihinnade võrgu tihen-
damise kaudu. Eriti hinnati kohaliku
keelaõrgust, mis kehtivad Tudulonna, Jisaku,
Kiis, Tahkuranna valdades. 1930. a. detsemb-
ris esitas valitsus Riigikoogule alkohool-
sete jookide müügihinnalduse muutmise sea-
duselnõu, milles nähti ette kohaliku ke-
laõrguse kaotamine, alkoholi müügihinnade
kaotamine sissepiiride ajal, müügihinnade
pikendamise, eelkõige arvele avamine ja
müügihinnade pordajate kehta kätivate nõu-

¹ RAKA, §. 2389, nm. 1, sü. 163, lk. 65

te pehmendamise.

Selle kaduseelnõu vastu hakkas energiliselt võitlema Eesti Kaaskusliit ja selle vastu ei võetud.

1933. a. alguses kehtis jälle päevakorras endine seaduseelnõu kohaliku keeluõrguse kaotamiseks. Riigirelavre arutamisel propageeris selle majandusminister A. Jürman. 1933. a. märtsis alandati ühina hinda selle vättesaadavamaks tegemiseks 11%.¹ 18. juunil 1934 kaotati kohalike keeluõrgus riigivabeme dekreediga. Nõuelt oli seal Eesti 44 valda (s.o. 12% valdade üldarvust), kus oli maksmas täielik alkoholimüügi keeld.² Tudulinna vald oli esimene Eestis, kus kõrtsivastased said võidu. Rahvahääletusel oli seal kõrtside sulgemise poolt 343 ja vastu 283 häält.³ 1934. a. dekreediga avati kohaliku keeluõrgusega keelatud piisidides uuesti alkoholimüük ja suurendati alkoholi müügikohtade arvu ka mujal. Alkoholi müügikohtade üldarv oli 1931. a. lõpul 944, 1932. a. lõpul 1020,

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, sü. 123, lk. 764-768

² RAKA, f. 2389, nm. 1, sü. 163, lk. 50

³ J. Topman, Põlk mõneviisi, „Külvraja“ nr. 6/7 1929, lk. 142

1930.a. - 1064, 1934.a. - 1487, 1935.a. - 1907 ja
1936.a. - 2157. Lihe danlõu kohta tarvita-
tud alkoholi hulk aastas oli 1933.a. 2,04
liitrit, 1934.a. - 2,43 l ja 1935.a. - 2,74 l.¹
Seega võrreldes 1923.a. keskmisega oli need
aastatel viina tarvitamine mõnevõrra sis-
ki madalam. 1934.a. väljapantud alcho-
liseadus põi edaspidi põhilises osas pü-
hima. 1939.a. tehti jõlvokaalide lahtrele-
muuagades teatavard kitsendusi.

2. KARSKUSLIIKUMISE JUHTIVAD KESKUSED JA NENDE TEGEVUSE ÜLDISED PÕHIMÕTTED

Nagu selgub Eesti kodanliku riigi
alkoholipoliitikast, on karskustel olnud
siii isnaqi lai teepõld. Sui enne ko-
danlõu korra kehtestamist Eestis læk-

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 163, lk. 50

sid alkoholist saadavad tulud võõrvõimude ja rahvale päid vord alkoholi tarvitamisest tekunud kurvad tagajärjed, siis loodi selle vastu võitlemiseks nii ajakirjanduses kui ka mõneste endis hulgas alalpe terav protestimeeleolu. Sel ajal püüdis Eesti omariiklik kapital, mis oleks huri tundnud ja stimuleerunud alkoholi kultuuri edendamist. Kodanlike Eesti päevle muutus aga pöör pöörult karooluse kahtluse, sest riik ja omavalitsus hakkavad müüa suurt huri tundne alkoholi müügist saadud tulude vastu. Riigitulud alkoholist on kõikunud 10-12 milj. krooni piires aastas: 1927/28. a. - 11,3 milj. krooni, 1928/29. a. - 12,32 milj. krooni, 1930/31. a. - 10,22 milj. krooni.¹ See omariiklik sundis karooli otsustavalt tööle asumata. Algasid peaaegu kõigis karoolialastes küsimustes sai kodanlike Eesti algaastal Eesti Karooli Seltsi kesktormikond, mis asutati 1906. a. Tallinnas peetud karoolikongressil. Selle tegevust juhtis 7-liikmeline juhatus ja 21-liikmeline kesktormikond. Seltsi tegevorganiks oli asendikokogu.²

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 163, lk. 65

² RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 163, lk. 61

Eesti Karskusseltside Kesktormuud nime-
tati 1922. a. ümber Eesti Karskuliiduks.
 See tegelas väga mitmesuguste riisumuste-
ga. Tema ülesannete hulka kuulusid:

1. Karskuliidu maavõrdluse osakondade
asutamise
2. Kohelkonna kongresside korraldamine
3. Karskuskongresside korraldamine
4. Rahvuskultuuriliste ajavirjade räljaand-
mine
5. Rahvanajade asutamise õhutamise
6. Karoussuulose kirjanduse kirjastamine
ja levitamise
7. Karskustegelaste ettevalmistamine
8. Terte organisatsioonide karskustööle
tõmbamine

jne. ¹

Muu töö eli jaotatud teatud eriala-
dels. Närtens rahvahariduse eriala üles-
andens eli rahvaultröölide, raamatukoguh-
de, lugemiskringide, kursuste, loengute kau-
du karskuse puututamise. Eesti Karskus-
liidu vastav osakond pidi hoolitsema
õnimeste meelelahutuse eest (sport, kunst,

¹ J. Wilms jt., Mere karskustöö programm
ja taktika, Tartu 1925, lk. 38

teater, kino, alkoholvabad kohvikud jne.)
Karskuselektöö eriala ülesandeks oli
karskusõpetuse sisseviimine õpetajad ette
valmistavasse asutusse, koostesse; kars-
kusseltside asutamise ja selleks vasta-
vastavoliste kõnede pidamine, ajakirjan-
duses esinemine, eriti aga võitlus poo-
maksommete vastu. Samuti kuulus kars-
kusliidu kompetentsi eeltöö tegemine
keeluseaduste läbiviimiseks ja alkoholi-
müügi kitsendamiseks. Isiraalsete olu-
de uurimine ja nende parandamiseks
vajalike reformide õhutamise on ära
toodud karskustöö programmi viima-
ses rubriigis „muud tegevusalad.“¹

Nagu mainitud programmist nähtub,
oli karskusliidu tegevusväli väga mit-
mekesine ja ulatuslik, millest konkreet-
semalt kõneldakse II peatükis.

1922. a. juunis töötati Eesti Karskus-
liidu poolt välja karskustöö üldised põ-
himõtted, milles rõhutatase, et karskus-
töö on edurikas ainult alkoholismi põh-
puste ja seda soodustavate tegurite vastu

¹ J. Hilms, jt., Mere karskustöö programm ja
taktika, lisa, lk. 39-52

võrtemisega. Tähelepanu pühitakse sellele, et alkoholism on eeskätt inimese ja alles teise järges raskendav ja kahjulik, mis määrab teataval määral ka karastöö iseloomu.

Lestakse, et alkoholi kahjuliku toime selgitamine rahvast ei pääste, vaid peahõhk tuleb panna positiivsele tööle, mille all mõeldakse osavõttu seltskondlikest elust.¹ Joome põhjuste analüüsimisel karastusliidus on muuhulgas väliste teguritega ära teodud ka halvad elutingimused. Tamas on aga alkoholismi tõemise peapõhjuse märgitud rahva „loomuliku lõbutungi“, sest alkohol elvat „laidade hulcade seisukohalt kõrge odavam, mitmekülgsem ja mugavam lõbuallikas.“² Selline on ühe kodanliku tegelase-arsti Juhan Wilmsi arutelu, kes tahab propageerida eesti rahva ühtsust alkoholismivastase võitluse sildi all ja leiab üldkõne võttes, et alkoholism on levunud sellepärast, et alkohol on „kõrge parem lõbuallikas“.

¹

J. Wilms, jt., Meie karastöö programm ja taktika, ~~lisa~~, lk. 2 ff.

²

ibid, lk. 7-12

Maaritagu sünkohal, et ajal pööras
karskusliit peatahelepanu just seltskond-
liku elu virgutamisele ja karskustööle
neerude hulgas. Karskusliidu poolt al-
gatati ka kihelkonna karskuskongressi-
de mõte ja nähti ette organiseerida
need karskusliidu oma põudedega. Ki-
helkonnakongressidel käsitleti mitmesu-
gused kultuurküsimisi.⁴ Eesti Karskus-
liit organiseeris oma allorganisatsioonina esa-
konnad ja toimekonnad maakondades.
Maakondlike esakondi hakati leo-
ma 1922. a. Nende eesmärgus oli lai-
mate kohalike elanike hulka kaa-
satombamine karskustööle. Õistmese maa-
kondliku esakond asutati Eesti Kars-
kusliidu Saaremaa Osakonna nime
all, see koosnes peamiselt õpetajatest.
1923. a. loodi maakondlikud esakon-
nad liiv- ja Tartumaal. Seal, kus
karskuskultuuri oli vähe, meedustati Eesti
Karskusliidu poolt maakondlikud esa-
konnad tihedest karskustegelastest
ja mõnel pool anti kokkuleppe alusel

⁴ Karskustöö iseseisvuse esimesel aastaküm-
nel, „Kiivaja“ № 2, 1928, lk. 14

esakuonna ühisanded nohepeal ühele karskursorganisatsioonile. Sellised üksikuid karskustegeplastest keemevad esakuonnad loodi näiteks Saare-, Lääne-, Valga-, Võru- ja Pärnumaal. Harju ning Järvamaal tähtis keskkorralduse ühisanded karskusest „Idee“ Tallinnas ja Pärdes, Põlva ja Põlva maakonnas ja Põlva maakonnas.

1924. ja 1925. a. moodustati vastavad esakuonnad ka Võrumaal ja Harjumaaal.¹ Karskuse liit määras kõigile maakondlikele keskkorraldustele teetust, mille eest enamuse neist keskkorraldusist palgas ametisse karskuse inspektori. Ühtlasi hakkasid elavamalt tegeutama Tartu-, Lääne-, Valga- ja Saaremaa keskkorraldused ja nende rühmitused. Tuleb märkida, et Eesti karskursorganisatsiooni süsteem oli väga keerukas. See oli loodud välismaa vastava organisatsioonide eeskujul v. eriti sa soovi tunde kohaselt ja oli järgmine: üleriiklik keskkorraldus hõlmas maakondlikes keskkorraldustes, need kihelkondlikes, kihelkondlikes valdades asuvasid seltsi-

¹ RAKA, §. 2389, nom. 1, sü. 124, lt. 14 fj.

dus ja esakondades, ja need koeliving-
 kondades tegevitates toimkondades oma
 usaldusmeestega. 1924. a. alates, kui vähen-
 dati viikloku toetust karskusliikumisele,
 tuli maakondlikel keskeorganitel oma inst-
 ruktorikohad kaotada ja tegevust üld-
 se koondade.¹ Paljud maakondlikud
 keskkorraldused lagunesid peale vasta-
 vate toetussummade kärpimist ja püsi-
 ma jääd vaid üksikud, siin hulgas Ise-
 remaa ja Valga-Võrumaa esakonnad.
 Hiljem kavatses Karskusliit luua lase-
 mard territoriaalsed esakondi. Nii loo-
 diigi 1931. a. Kesk-Eesti Osakond, mille te-
 gevuspiirkonnas oli Pärnu-, Järva-, esa
 Lääne- ja Harjumaaad.²

Nagu eelnevalt nähtub, oli kodanli-
 ku perioodi alguaastatel karskusliikumise
 organiseeritud võrdlemisi ebauhtlaselt
 ja selle edu või ebaedu võis teinekord sõl-
 tuda isegi ühest karskustegevusest, tema
 tegevusest. Närb na, et töö juhtimine ja
 kontroll keskusest polnud alati tagatud.

1923. a. äsjaselt Ameerika-result naas-

¹ RAKA, f. 2389, nm. 4, si. 124, lt. 17

² ibid, lt. 18

nud V. Ernots tutvustas Eestis sealset
karskustööd, selle algajakesi - karskus-
toimkondi ja nende usaldusmehi esmärgiga
ka Eestis karskustöö olukorde ja
puhtimist parandada. Sama aasta ap-
rillis kutsuski Eesti Karskuliit kohal-
ikke tegelasi moodustama kohtadel
karskustoimkondi. Toimkonna asutamiseks
piisas 2-3 karsklasest, kes olid näis
karskustööd tegema ja sellest karskus-
liidule teatard. Need toimkonnad pü-
didi anda karskuliidu korraldusi
ellu vää seal, kus iseseisva karskusor-
ganisatsiooni asutamine oli raske vähe-
se osavõtjate arvü pärast.¹ Toimkonna
ülesanded olid järgmised:

- 1) selgitada õne piirkonnas karskus-
küsimuse tähtsust ja alkoholi kahjulikk-
ku mõju,
- 2) pöuda kavakondlat võitlust pöö-
makommete vastu (tervispöõnne, alkoholo-
logia perekonnapeed, liigud, jne.),
- 3) õhutada karskuseksamiite seovutamot
heerte ja täiskasvanute hulgas.

¹ Kohaliku karskustoimkonnad ja nende
tegevus, „Tulev Eesti“ №6/1925, lk. 178

- 4) korraldada õpinge,
- 5) levitada karskuskirjandust,
- 6) tommata sellele tööle juurde noori.

Harutade tegevuspiirkonnas peetakard
põdustd ju., puhtida tähelepänu kars-
kusküsimusele, mõputade karsnete te-
ja kehvmajade avamist.¹

Heljen oli karskusseltside ja kars-
kustormkondade raheliseks erinevuseks jäe-
nud vaid see, et seltsid olid juuridilisele
ülesvrad, tormkonnad aga euvõtervord
Eesti Karskustiidu allorganitena.² Kars-
kustormkonnad olid populaarsed vaid
siis, kui nad asutati. Närtens kui aas-
tal 1928 oli Karskustiidu koosseisus
123 karskustormkonda, siis 1937. a. oli
nend vaid 68.³

1930. a. loodi karskustiidule usaldus-
meeste nõuk, kelles paluti, lugupeetud
ja usaldusväärserd karsnerd kodanikke,
kes muretervad karskustiidule infornat-
sooni, levitavad karskuskirjandust, ab-

1

Kohalokud keskustormkonnad ja nende tegevus,

"Tulev Eesti" № 6, 1925, lk. 178-181

² RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lk. 21

³ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lk. 38

gataavad kohaliku meeluseaduse mõtte ja täidavad nend ülesanded nende määratud piirkonnas, milles oli koollingrond." ¹ Valdumees sai kas Karskusiidust rastava järeli, mode igal aastal uuendati. Eesti Karskusiidul oli liikmeid aastatel 1921-1931 järgmiselt:

AASTA	KARSKUSORGA- NISATSIOONIDE ARV	LIIKMETE ÜLDARV
1921	18	
1922	42	3528
1923	56	4424
1924	62	4054
1925	111	5616
1926	109	5275
1927	190	4750
1928	171	4564
1929	183	5307
1930	168	4502
1931	140	

2

(järgmiste aastate kohta liikmete üldaru puudub)

¹ RAKA, §. 2389, nm. 1, sü. 124, lk. 21

² ibid, lk. 40

1922. a. oli keskmise liikmete arv Eesti ühe karskuseorganisatsiooni kohta 84, 1928. a. aga vähenes liikmete arv 25-le sellese tormikondade arvusa puurdeasutamisega. Karskustormikondi asutati juba eelnevalt, palju aastatel 1927-1929. Hilisematel aastatel vähenes organisatsioonide ja liikmete üldarv veelti. Nagu eelpool toodud tabelist selgub, hakkas liikmete arv vähenema peale 1927. aastat ja seda seepärast, et 1927. a. vähendas valitsus toetust Karskuliidule heljalt miljonilt ühele miljonile kroonile.¹ Riiklik toetus moodustas 1918-1938. aasta 31. märtsini Karskuliidu sisetulekutest keskmiselt 77,7%, kõrvuti 27,1% -st 93,1% -ni.²

Eesti Karskuliidu esimeestena on pikemat aega töötanud Illem Ernits (12. XI 1919 - 29. V 1928), prof. P. Põld (29. V 1928 - 1. X 1930), piiskop Hugo Bernhard Rahamägi 1930-1933 ja kirikuõpetaja Al-der Kuun alates 1933. aastast.³ Karskuliidu esimes valiti kesktormikonna poolt ja tema ülesan-

¹ Vabaharidustöö ega karskustöö peale valitsuse arvates tarvilikud, „Kõlvaja“ № 5, 1927, lk. 49

² RAKA, f. 2389, nm. 1, sü. 124, lt. 39

³ ibid., lt. 35

deks oli karskusliidu töö tegelane juhtimine.

Juhatus ja kesktormeoona liikmetena on kauemat aega töötanud Helmi Pöld, Helvi Mäelo, M. J. Eisen, praegune TRü professor A. Rammul, B. Mäelo, J. Wilms, TRü praegune õppejõud A. Elango, E. Elisto, piiskop A. Pähn, TRü praegune professor P. Johalemm jt.

Instruktoritena on pikemat aega tege- senud R. Hansson, A. Oksa, J. Elango, J. Laja, J. Adamtau jt. ⁴ Mõllega karskusinstruk- torid tegelendid, sellest võib saada ülevaate karskusinstruktori A. Oksa tegevusaruandest Pärnumaal perioodiga 1.sept. 1931 - 1.apr. 1932:

ÜRITUSE NIMETUS	KOOSOLE- KUTE ARV	OSAVÖT- JATE ARV	OSAVÖTJA- TE KESKMI- NE ARV	KOOSOLEKU- TE KOGUKES- TIVUS TUNOI- DES	KOOSOLEKU- TE KESKMI- NE DIKKUS TUN- OIDES	ETTEKANNE- TE KESTVUS TUNOIDES
A. Korraldatud:						
1. Rahvakooresolekuid	67	5649	84	285	4 $\frac{1}{4}$	203
2. nõupidamiskooresolekuid	18	215	12	11	$\frac{1}{2}$	
3. organisatsioonide vaheli- lisi kooresolekuid	3	23	8	6	2	
4. õpilaskooresolekuid ja karskustunde	69	3993	58	94	1 $\frac{1}{2}$	96
5. produtsiooni üritusi	2	416	208	7	3 $\frac{1}{2}$	1
B. äraõpetatud ettekannete- ga teiste korraldatud üritustel	3	162	54	14	4 $\frac{1}{2}$	3
C.						
1. Osa võtnud karskusor- ganisatsioonide üldkoos- olekuid	16	518	32	26	1 $\frac{1}{2}$	
2. karskusorganisatoo- rinde juhatusi kooresole- kuid	13	82	6	17	1	

karskustegelase prautilist tööpõlde, mis on üsnagi avar ja töörehke. Rahyüks puudub võimalus analüüsida rohkem sellised aruanded.

Karskusliidu korraldusel peeti kodanliku dokumendi perioodil 9 üleestilist karskuskongressi. Esimene neist oli X kongress 1919.a. novembris, mis peeti Tallinnas. ¹ Sellel kongressil oli põhieesmärgiks keeluseaduse küsimus, mis aga läbi ei läinud, nagu espool juba märgiti.

XI karskuskongressil, mis toimus Pärnus 21. - 23. III 1921, olid päevakorras karskustöö organisatsioonilised küsimused. Parema töö organiseerimiseks otsustati luua Eesti Karskusliit. ²

Järgmine, XII kongress toimus 25. - 28. V 1922 Hõljandis. Sellel kongressil arutati jälle viinamiingi keeluseadust, samuti noorsoo karskustöö küsimusi. Arutati ka rahvamajade arutamise küsimuse lahendamisele. Selle kohta on kirjutatud järgmist:

„Sini olid maal mere rahva nooskai-

1

RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lk. 41

2

ibid, lk. 42

- II Ililastanud abortamise eesmärgel 12 Eesti Karskusiidu organisatsiooni.
 - III Antanud 12 uut karskusorganisatsiooni ja elustanud ühe varem lõvitudena olnud kesktöökonna.
 - IV Lõpnud Karskusiidu usaldusmeeste kandidaate 10 (enamik õpetajad, üs meier).
 - V Karskusiitidelt saadud kirjandust müünud 127 krooni 75 senti eest.
 - VI Ajakirjandusele karskusalalt kirjutatud:
 - 1) artikleid 2
 - 2) mitmesuguseid sõnumeid 22 tükki
 - VII Ametlikel ülesannetel väljaspool alalist elukohta viibinud 89 päeva.
 - VIII Oma kongressidel korraldanud karskustööd koolides: Pärnumaal - 31 koolis, Järvamaal 22-s, Harjumaa 9-s, Läänemaal 10-s koolis.
 - IX Tulusid saadud maksulistest koosolekutest 742 krooni.
- PS. muud sise- ja välistegevuse ülesanded.²

Antud aruanne näitab ühe publika

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, sü. 124, lk. 34 pj.

² Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku ühiskustöö Riiklik Keskarhiiv (ORKA),

f. 4074, nm. 1, sü. 4, lk. 17

mise kohtadeks peamiselt mõtted. Lõuna
koogunes ümbuskondade rahvas, seal lei-
dis ulualust teekäija. Mõtteõde omavõtul
on esikohal omakasus, sellepärast pol-
nud seal mingit kultuurilist meelaku-
tust. Hädatavõtted on kerralõund rah-
vamajad, mis peaksid rahuldama järg-
misi nõudeid: Rahvamajad oleksid rah-
vaklubus, kus oleksid raamatunõu-
kugemistuba, ajalehed, ajakirjad, male-
lauad, peo- ja spordisaalid sotsiaalse ja
abonõudega.¹ Samal kongressil sai al-
guse võtlus nn. kaudse ja otsese
karskustöö pooldajate vahel. „Kaudsed“
võhutavad karskustöös nende abonõude
tõhustamist, mis rahuldavad elanike
tööst vaba aja veetmist nagu laulukoo-
rid, orkestrid, näiteringid, sport, kirjandus-
õhtud jne. Otsesed arvavad aga, et
karskustöös on tähtis ainult karskusselgi-
tustöö ja võtlus keeluseaduste eest.²

Nude põhimõtte tutvustamiseks karskus-
töös viidi karskustegelaste poolt üle Ees-

¹ B. Müllberg, Rahvamajade küsimusest,
„Tulev Eesti“ 1922, lk. 105

² J. Hilms, jt., Meie karskustöö programm ja
taktika, Tartu 1923, lk. 4

ti läbi kõnekoosolekuid, kus propageeriti
karskustööd ja tutvustati karskustöö põ-
holisi suundi ning peeti karskustöölisi
loenguid. Mitmel pool suhtus rahvas kars-
kustöösse väga umbusklikult. Näiteks Põh-
ja-Tartumaal avaldas üks koosolekust oot-
rõtja oma arvamust tšerisüsteemi kohta:
„Valitsus tahab, et mere poole, sest kust
saaks ta murdu raha, ja merel ei jäägi
muid üle kui juna.“¹ Sellele vastab
kõneleja, et „tšerki viinamüük on seleta-
tav hädaabimeetmena, tõngitud praegustest
rasketest majanduslikest oludest, et va-
litsus oma terves koosseisus igatahes rah-
va kohvitamist ei taha.“² Üldse ometi-
tavad talumehed, kuidas valitsus kars-
kustööd teha lubab, sest — „mis see siis
müüd on? Ühed ametnikud korralde-
vad viinamüümist ja edendavad po-
mist, teised ametnikud aga käivad rah-
va keskel ringi ja seletavad, et jätke po-
mme maha.“³

¹ Muljerd kõnekoosolekute ringkonnast Põhja-
Tartumaal, „Tulev Eesti“ 1922, lk. 43

² ibid., lk. 43

³ ibid., lk. 43

1923. a. peetud XIII karskuskongressile Tartus olid jälle arutusele karskustöö põhimõtted. Uhes kongressile peetud kõnes rõh-
gatakse sellest, et karskustöö võrgu oma
ulatuses ei saa ja ei võigi midagi muud
olla kui rahvamasside kasvatanine.
Kuna karskustöö tegelased olid
kas kodanlike parteide või seitside liidrid,
siis on selge, et "kasvatanine" tähendas
kasvatanit kodanlikele karmloks. Sui-
nas. Sellel kongressil võeti revideerimise
alla "Kaudne" ja "otsekohene" suund kars-
kustegelaste hulgas. Analüüsiti nii ühe
kui teise härd külgi ja võrgu nõrg leiti,
et mõlemate suundade töö tuleb ühen-
dada. Eeskujuks teodi Narva karskus-
seltis "lõitleja", kus kaudne ja otsekohene
töö oli hästi ühendatud.¹

XIV kongress toimus 25. - 26. VI 1924. a. Nar-
vas. Sellel arutati alkohoolimüüde varamise

¹ N. Wilms jt., "Nõu karskustöö põhimõtted,"
'Tulev Eesti' № 3, 1923, lk. 84

ja eriti täiskarskuskõude küsimusi. Karskusseltsi liikmetelt kavatati nõudma täiskarskust.¹ Nagu ajariiganduse kaudu selgub, ei elnud karskustliikumise puhul, vaid tegelasekski täiskarsklased ja sellede pani rahvas näga tähele. Näiteks rääkis üha J. Hilsini, kes 20-ndate aastate alguses ise karskust ei pidanud, samuti Eesti Noorsoo Karskustliidu esimese F. Olup. Sündus aga ke sellised karskustegelased, kes rahapeal organisatsioonist välja astuvad ja alkoholi tarvitavad ning hiljem luuisti organisatsiooni tagasi läksid.²

1925. a. Tallinnas peetud XV kongressil käsitleti karskustliikumise suhteid põllumajandusega ja ühistegusega.³

Järgmine kongress peeti alles 1929. a. 29. VI - 1. VIII Pärnus. Sellega tähistati karskustliikumise 40. aastapäeva. Kahe kongressi ajavahel oli silepäevast nii palju, et 1928. a. peeti Tartus rahvusvahelise karskuskong-

¹ RAKA, f. 2389, nom. 1, si. 124, lk. 42

² Vestlusest J. Hilsini ja P. Ushalemmaga.

³ RAKA, f. 2389, nom. 1, si. 124, lk. 43

ness, kus arutati ka kohaliku karakusliikumise paroliseerimise küsimust.

Sellel kongressil olid järgmiste riikide esindajad: Argentina, Itaalia, Tšehhi, Egiptus, Soome, Hollandi, Islandi, Läti, Poola, Rootsi, Šveitsi, Ungari ja Ameerika Ühendriikide karakusliikumise (21.-29. juuli 1926)¹ Põhiküsimusteks, millest kaal arutati, olid:

1. Alkoholi küsimuste uued ümbrused,
2. alkohol ja elu ja tervise probleemid,
3. kirikud alkoholi vastu,
4. Nooruse võitlus alkoholi vastu,
5. alkohol ja õnnetuspuhanguid.
6. Alkohol sõjas.
7. Põllumajandus ja võitlus alkoholi vastu,
8. Kohaliku meeluõrguse kasutamise.
9. Niiuõnnetus arstlikus ja apaloolises vaates.² Keeluseaduse küsimust käsitleti Soome ja USA näidete põhjal mitmes sektoris.

Kodanliku perioodi viimased kar.

¹ Bericht über den XVIII Internationalen Kongress gegen den Alkoholismus, Tartu 1927, lk. 476

² ibid., lk. 477

kuskongressid toimustel 1932. a. Tartus (xvii) ja 1936. a. Tallinnas (xviii kongress). 1939 a. oli karskusliikumise puubelkongress Tartus.¹

Õri käsitlust nõuab karskustöö noorsoo hulgas. 1923. a. asutati noorsoo karskusliikumise puhtira keskusena Eesti Noorsoo Karskuliit. Peale asitsemist kuulus sinna 27 organisatiooni: 3381 usklikkonda.² Eesti Noorsoo Karskuliit korraldab noorsoo karskuskongresse, kus arutatakse noorsoo karskusliikumise puutuvad küsimusi. Noorsoo karskuskongressid on olnud noorsoo karskustööde tööle üldsuuna andjaks. Peale Eesti Kodinoorsoo Resklike tegevuse lõppemist 1927. a. rajunesid noorsoo karskuskongressid ühtlasi üldise noelnoorsoo liikumise suuremaks etteõtteks ja suunajaks. Noorsoo karskuskongressid on peetud Eesti Noorsoo Karskustööde korraldusel 8:

1924. a. ⁱⁱⁱ Rakveres, 1927. a. ^{iv} Valgas, 1928. a. ^v Pärdes, 1930. a. ^{vi} Tallinnas, 1932. a. ^{vii} Tallin-

¹ RAKA, §. 2389, nm. 1, xi. 124, lk. 43

² Karskustöö iselõruse esimesel aastakümnel, "Kõlvaja" № 2, 1928, lk. 14

mas, 1934. a. Tartus, 1934. a. Raarveres ja
1938. a. Valgas. Eesti Noorsoo Karskusliidu
esimeestena on töötanud 4. uldms (1923-1924)
praegune TRÜ õppejõud A. Elango (1925,
1928, 1929), A. Perts (1926, 1927), F. Ohys (1929,
1930, 1931-1934) ja TRÜ professor P. Uha-
lemm (1931) jt. ¹

Töö mitmekesistamiseks on Eesti Noor-
soo Karskusliit korraldanud suvepäevi,
mis tavaliselt kestvad 2-3 päeva. Neel su-
vepäevadel rahelduvad karskussõulised
reparaadid matkade, isetegevusõhtute
ja sportlike mängudega. Sellised suve-
päevi korraldati 1 kord aastas ja osa-
võtjate arv kõrkus 100-500 osilase ra-
hel. ²

Samaal aastal, kui asutati Eesti
Noorsoo Karskusliit, asusid ka naised
isesevralt karskustööd tegema. Esime-
ne naiste karskuskongress peeti nais-
karskuspäeva nime all 25.-27. III 1923
Tartus. Sellest võttis osa üle 300 naise,

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lt. 140

² RAKA, f. 2223, nm. 1, si. 34, lt. 2

kuspuures üle 100 neist olid väljaspoolt
Tartut. Isavõtjate hulgas olid esondaja-
tena kohal ka Soome naised. Sellel
naiskarskuspäeval otsustati töö jätkata
mises lüüa naiskarskuskontokmnd.
Eralagu otsustati töötada Eesti Karskus-
liidu ühe haruna. Töö tegevuses läbi-
viijaks sai kodanluse esondaja kirja-
nok H. Pett (Mäelo). 3. vi 1923. a. müdi
naiskarskuskontokmndas algatusel läbi
esimene ülemaalne emadepäev. 26. ix 1923. a.
veeti vastu Eesti Naste Karskusliidu põhi-
kiri ja füüidolisel oli isesese naste
karskusliikumise keskne organ olnas.
Naste karskusliidu isesese tegevus algas
ii naste karskuskongressiga 29. - 30. xii
Valgas. ¹ Naiskarskusliikumise suunad
ja ülesanded olid järgmised:

kasvatada naiti karskusvõitluseks:

1) kui mõjutajat, kasvatajat kodus, selts-
konnas ja ühiskonnas, 2) kui kodanliku
seadusandluse kasutajana karskusvõit-
luses. ² Kõrvalisele kohale jäi selgitav

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, sü. 124, lk. 184-187

² ibid., lk. 187

löö alkeholetä tarvotamisest loobumiseks
naste eneste hulgas. Eesti Naiskarskusiitu
kuulusid mitmesugused naiseltsid, ku-
na otseselt naiskarskusseltsi eli vähe.

1924. a. lõpul oli Eesti Naiste Karskus-
liidus 10 naiseltsi ja 1 haridusseltsi
naisosakond. 1929. a. oli naste kars-
kusliidus 12 naiseltsi, 3 karskusseltsi-
de naisosakonda, 2 naste karskusseltsi-
ti ja 1 naste karskustormkond, 2 muu-
de organisatsioonide naisosakonda.¹

Naiste Karskusliit korraldas emadele
kursusi, viis läbi igapäevase emadepäe-
va ja andis välja ajakirja „Eesti Nai-
he.“²

Vähemtähtsate karskustööd kultura-
organitena esimestes aastades 1925. a.
asutatud Eesti Kristlik Karskusliit,
mis ühendas kõrgemate kirkute ja usu-
seelude erinevad waated, Eesti Raud-
teelaste Karskusiühing, kuhu koondusid
1926. a. karsked raudteelased, ja
Rahvusvahelise Häätimprente Ordu

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, s. 124, lk. 188

² Karskustöö iseseisuse esimesel aastaküm-
nel, „Kiivaja“ N° 2 1928, lk. 14

J. O. G. T. Eesti leažid* „Kalevipoeg“ ja „Lembitu“.¹ Kuid nende tegevus on vähem ulatuslik ja raskavate andmete puudumisel on raske nende tegevusele üldhinnanguid anda.

Selline oli karaskusliikumise struktuur ja selle juhtivate keskuste töö. Tegem on üldkultuuriline ja spetsiifiliselt karaskustöö rahva hulgas toimus aja karaskuseltides, millest lähemalt järgnevas peatükis.

¹ P. Kohtitsky, Võõrus elu tõvendamiseks, lk. 13
* Häätetemplite ordu tegeles alkohoolikute hoolekande ja raviga seotud küsimustega.

II PEATÜKK

KARSKUSSELTSID

1. TÄISKASVANUTE KARKUSSELTSID

Maagu elpöel marnitud, oli enne suurt tsotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, eriti aga I Maailmasõja päevil karskusoorganisatsioonide arv järsult kahanenud. Selle põhjuseks oli sõjaaegse keeluseaduse kehtestamine ja terised aktuaalsemad poliitilised probleemid. 1917. a. tegutsesid ülestis ainult mõned karskusseltsid. Suure tsotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevil oli üks progressiivsemad elujõulisi karskusseltse "Marra "Võitleja". Revolutsioonipäevil

elud „Võitlejal“ tihedad sidemed töölis-
tega. 1917. a. oli seltsol kaks puhatust: bol-
ševistide ja kodanike, kusküüres bolševist-
likele puhatusele oli rohkem peeldajaid. Selle
motiividele võeti esma 1. mai rongkäigust,
avati töölosklubi, kus elud keelatud ko-
danike lehed. 1917. a. puulis oli seltsol
liikmeid 321.¹ Sel ajal tegutsesid ka
mõned teised suuremad karskusseltsid
nagu Orjandi „Võitlus“, kus neil aas-
tal oli samuti pahempoolsete tegelaste
puhtrvõitel kohtadel, Tartu „Karskuse
sõber“, Pärnu „Valgus“ jt. Täiesti pahem-
poolsete tegelaste käes oli puhtomne
Tallinna karskusseltsis „Valvaja“, mis
20. ndatel aastatel kodanike valitsuse
poolt suleti.² Nimetatud seltside sõja-
aegse karskustegevuse kohta andmed
peaaegu puuduvad, kuna need on kaot-
si läinud.

Kodanike perioodi alguses kasvas
seltside arv visalt. 1921. a. alguses aval-
das elumärki ainult paarkümmend

¹ G. Matto, 40 aastat karskuse- ja hariduse-
tööd, Narva 1931, lk. 15

² Vestlusest O. Ibiusega.

karsusseltsi. 1922. aastal oli Eesti Karskusseltsi liiklides registreeritud 32 karsusseltsi liikmete koguarvuga 3360.¹ 20-ndate aastate alguses tegeldi seltsides pehkt karskuskisimustega, sest sõja ajal olid seltside laulukoorid, näiteringid, orkestrid jne. oma tegevuse katkestanud. Eestise ühisandena tuli uuesti elluärkanud seltsidel reorderdada ^{oma} põhikirja ja endid registreerida Karskusseltsis. Need seltsid, mis kuulusid Eesti Karskusseltsi, pidid nõudma oma liikmetelt täiskarsust. Kuud Eesti Karskusseltsi juhatus kontrollimisel selgus, et karsusseltsi liikmetest 1922. a. lõpul oli täiskarskerd ainult 60,2 %, samal ajal kui Eesti mitte-karskusseltside seas oli karskerd 68,3 %! Et elurorda karsusseltsides parandada, otsustati muuta põhikirja, mille järgi seltsid võis olla ka toetajad liikmed, kellelt täiskarsust ei nõutud. Liikmetelt aga nõuti täiskarsust. Kordumalt esines reg. sellised puh-tumid, kes alkoholitavitarjad, saanud

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, st. 124, lt. 90

seltsis ülekoolu endale, kasutasid seda teadlikult täiskasvete seltsist välja tõrjuseks. Seda tehti peamiselt neis seltsides, kel oli suuremard varandusi nagu oma maja, spordivahendid, orkestri-instrumentid jne. Täiskasvete jäeti organisatsioonist välja näiteks Karksis ja Kelga-Yaanis.¹

Igal karskusseltsil oli põhikirj, mis oli koostatud Eesti Karskuliidu poolt. Põhikirj määras ära karskusseltsi põhilise tegevuse. Näiteks oli Lõnnu karskusseltsi „Kaljo“ põhikirja järgi selle seltsi eesmärged järgmised:

„Lõnnu karskusselts „Kaljo“ otstarbeks on karskustöö korraldamine ja alkohoolivaba kultuuritöö edendamise seltsi juhtimiseks. Selleks korraldab selts kõnesid, loenguid, kursusi, õpitunde, karskussammasid, karskustöötajate kogumist, karskustööd noorte keskel, võitlust pöomanommete vastu, alkoholimürgi ja tarvitamise seadusandluse kitsendamist, võitlust pöörgahtade sulgemises

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, sü. 124, lt. 92 p.

kohaliku enamavalitsuse piirkonnas... pe¹
Liikmeks võis olla igakuks 18. eluaastast
alates. Mga tegevliige pidi andma vas-
tuvõtmisel allkirjalise tõotuse täiskarsu-
kuse pidamise kohta.

Üks karskustõetustest näeb välja järg-
mine :

26. jaan. 1932

Tõetus.

Mina, August Yanebi poeg Riiitli
tõotan täna 26. jaanuaril kella 17.
1932. a. peale alkoholilisi peore mitte
tarvitada kunni 26. jaan. kella 17.
1933. a. ja kui mina nimetatud aja
peokul oma tõotuse murran, maksan
Võnnu k/s. "Kaljole" sada / 100 / krooni.

Allkiri. ²

Põhjoontes on karskusseltsi põ-
hikirjad enamvähem analoogilised.

Naagu eelpool mainitud, et kars-
kusseltside tegevusele põhinevad an-
tud null Eesti Karskusseltside poolt,

¹ ORKA, §. 2885, nm. 1, sü. 1, lt. 1

² ORKA, §. 2885, nm. 1, sü. 3, lt. 458

kuud tegevus oleme sellest, millele sotsiaalse pöördega ja millele maailmasaatega mõnused olid seltsi eestvedajaks ja kes olid seltsi liikmeteks. Karskusseltside liikmete sotsiaalse ~~koosseisu~~ kohta on kõnesolevast kodanloomust peroodist andmete puudulikkuse tõttu väga raske midagi täpselt öelda. Näitena kaaslara karskusseltsis "Priius" oli 1925. aastast kuni 1930. aastani liikmeid nomenklyas 91, neist õpetajad 8, talutöölisi 38, töölisi 4, 1 leomaarst, 1 advokaat, 1 konsulaar, 2 õpilast ja 1 mehhaanik. 1931. aastast kuni 1936. aastani on olnud nomenklyas 89 liiget. 84 liikme sotsiaalse pöörde kohta on olemas andmed, mille järgi enamuse seltsi liikmetest olid talutöölised, taluperemehed ja koduperenaised, sekka ka mõni õpetaja. ¹ Kelga-Yaani karskusseltsis "Esmärk" on olnud 1921. aastal 22 liiget: 9 töölist, 5 majaomanikku-ärimeest, 4 õpetajat, 2 ilma elukutseta, 1 vabakutseline ja 1 riigiametnik. ² Kõige näeme, et mõ-

¹ ORKA, f. 3500, nm. 1, sü. 10, k. 1-4

² ORKA, f. 3818, nm. 1, sü. 18, k. 101

lemate maal asunud karskusseltside
sotsiaalne koosseis on rägagi kirju. Ühe-
gi linnas asuva suurema karskusseltsi
sotsiaalse koosseisu kohta kodanikul
perioodile andmeid pole täielikud. Kõik
võib aga tegevuse järel oletada, et
seltside töö olenes just sellest, missugus-
te huvide ja raadetega inimene esot-
sas elab. Näitena elab Tallinna seltsi
„Valvaja“ puhatuses kommunistid ja kom-
munistlikud noored. Seltsi spordiesa-
kond oli täielikult ÜKNÜ mõju all.
1925. a. sügisel loodi „Valvajas“ seas ÜKNÜ
karakke.¹ Võib arvata, et ÜKP suunas
mõne teise karskusseltsi tegevust, et seltsi
si kaudu tööliste hulgas revolutsiooni-
list selgitustööd teha, kuid dokumen-
taalsed andmed selle kohta puuduvad.

1924. aastal kuulus Eesti Karskus-
liitu 38 täiskasvanute karskusorgani-
satsioon. Järgmisel aastal algas kars-
kustornkondade loomine ja karskus-
organisatsioonide arv, vaatamata riik-
liku toetuse vähendamisele, tõusis.²

¹ Ülevaade ÜKP ajaloost II, lk. 169

² RAKA, §. 2389, nm. 4, sü. 124, lt. 90

1927. a. 1. aprilli seisuga kuulus Eesti Kar-
kusliidu 47 karukuseltsi ja 49 karukustom-
konde ning 13 teiste organisatsioonide karu-
kuseosakonda, seega kokku 190 organi-
satsiooni.¹ Edaspidi hakkas karukus-
organisatsioonide arv vähenema ja
1935. aastal kuulus Eesti Karuseliid-
tu 120 täiskasvanute karukusorgani-
satsiooni.²

Et saada ülevaadet keskmise
suurusega seltsi aastategevusest, an-
nan järgnevalt ülevaate Keeksi karu-
kuseltsi 1928. aasta tegevusest. Organisat-
sioonil olid järgnevad osakonnad:

- a) spordiosakond
- b) kodukarvatus osakond
- c) laulukoor 38 lauljaga

Selts oli Eesti Karuseliidu ja Eesti Haa-
rudeliidu liikmeks. Tegevuse läbiviimiseks
kasutas selts lähedalasuva algkooli ruume
vastava lepingu alusel. Ühe aasta jook-
sil peeti 1 kõnekoosolek, 1 üldkoosolek,
3 juhatuse koosolekut, 2 kirjandusõhtut,
3 avalikku jõudu. Peale selle näidi läbi

¹ ORKA, f. 2867, nm. 2, sü. 1, lt. 62

² ORKA, f. 2881, nm. 3, sü. 3, lt. 284

kassuspüha ja pühitseti emapäeva. Selt-
si aastabilanss oli 40 915 kr. 80 senti. Aas-
ta algul oli kassas raha 16 575 kr. 80 senti.

Liikmemaakundest saadi 80 kr., pidude korralde-
misest 19 660 kr. ja muud toetused 4 600 kr.¹

Umbes taoliselt on tegutsenud enamik maaseltse.
Väikema liikmete arvuga seltsidel on olnud tegevus-
ringid nagu näitering, spordiring jt. Olma kindla
liikmete arvuta. Tegevuse mitmekesistamiseks on korral-
datud seltsides mitmenuguseid kursusi nagu käsi-
töö-, spordi-, lavategevuse ja tervise aladel.² Mitme-
tel kassuseltsidel on olnud õpiringid, kus on te-
gutsenud vastavalt huvialale ja vajadusele. Näiteks
oli Iluri kassuseltsi õpiringis pealõppeaegne
, maaparandus, heina- ja karjamaa kultuur"
ja kõvalaegne "kõneõpe".³

1923. aastal, kui tekkisid naiskassus-
seltsid, oli nende eesmärgiks "naiste raga-
võime arendamine kassasvaimus ja vustli-
ku õnnavõime alusel: naise vaimlike tasapinna tõst-
mine, teadmiste ja oskuste arendamine ja suurende-
mine ning kõlbliste ideede teostamine."⁴

¹ ORKA, f. 2867, nim. 2, sü. 1, lt. 1-3

² ORKA, f. 2885, nim. 1, sü. 2, lt. 2-43

³ ORKA, f. 2867, nim. 1, sü. 1, lt. 1

⁴ ORKA, f. 3235, nim. 1, sü. 1, lt. 1

gu eeskavase peale muu ka spordiliste-
asterid, karskusseltside kesetöömikond pan-
gu ametose spordinstruktor ja tarnuti
erigutalaagu spordiseltse karskustööd te-
gema. ¹

Nii on andmeid, et karskusseltsi-
de spordisakonnad kasvatasid ka
mestisportlasi. Näiteks tuli Narva
karskusseltsi jalgpallimeeskond 1929.a.
Eesti A klassi meistriks. Samas spordi-
sakonnas saavutas 1923.a. U. Neer-
mäe maailmarekordi surumises. ²

Mõned karskusseltside spordisakonnad
kasvasid nii suureks, et lahkusid kars-
kusseltsist ja hakkasid tegutsema re-
seeritate organisatsioonidena. Nii kuifu-
nes 1922.aastal Pärnu karskusseltsi
„Valgus“ spordisakonnast välja resei-
seer organisatsioon — neeruosporidühing
„Lapsus.“ ³

Paljudel karskusseltsidel olid
oma näiteringid. 1898.a. oli oma
näitering 14 seltsil, 1908.aastal 30 seltsil.

¹ X I Eesti Karskuskongress, Tartus 1922, lk. 25

² G. Matto, 40 aastat karskuse ja haridustööd, lk. 52

³ A. Oksa, suure töö teedel, külvaja № 7, 1930,
lk. 130

sil, 1914. a. - 18 seltsil.¹ Karskusseltside näitelavad esitasid reaalteatri näitekirjandust ja neil oli suur osa võitluses rahvaliku teatrikunstiga. Pika elueaga on olnud Voljandi karskusseltsi „Vabadus“ näitering, mis loodi juba möödunud sajandi 90-ndatel aastatel. 1905. a. revolutsioonipäeval asutati selle näiteringi baasil Voljandi uus teater, nimega „Rahvateater“. See oli esimeseks eesti natsionaal-teatris ja esimeseks teatris, mille sünnitas revolutsiooniline liikumine, mis liitus rahva võitlusega revolutsioonidega. Reaktsiooniga aastal see teater suleti, kuid peale 1917. a. revolutsiooni teatas ta edasi rahvateatri põhimõtetel. Repertuaar on Voljandi „Rahvateatril“ olnud väga mitmekesine: mängiti L. Kerdula näidendid „Säärane mull“, „Saaremaa Onupoeg“, K. R. Jakobsoni „Arthur ja Anna“, A. Kitzbergi „Puhga-Mart ja liba Kaarel“, samuti võeti

¹ H. Ernits, Karskusliikumine ja hardustöö Eestis, „Karskus ja hardus“, Tallinn 1920, lk. 20

ära mänuoda teatr küllalt tõrserd prak-
 tusest H. Ibseni „Nora“, Halbe „Jõg“ ja
 Blaumanni „Kadunud preeg“ lavastami-
 sel. ¹ Samuti lavastati Pärnu kars-
 kusseltsi „Valgus“ näiteringist poolt kül-
 lalt nõudliku repertuaariga nagu F. Schol-
 leri „Röövlod“, M. Gjorki „Põhjas“. Liima-
 se lavastaja J. Kont ja tõluis eesti keelde
 Veldemai Liedoch, kes oli pöranuolaku-
 se marusselaku ringi liige ning sõdus
 sajandi alguses näiteringis tegevuse töö-
 lasklassi revolutsioonilise võitlusega. ²

Kodulaku perioodi alguses näite-
 ring ei töötanud. 1930. aastal, kui El-
 gtsamata põhjustel karskusseltsi puha-
 tus rahetus, asutati karskusseltsi uue
 esimehe poolt Pärnu rahvateater „Val-
 gus“. ³

Elujõulone näitering oli ka Narva
 karskusseltsil „Lõõtleja“. Siin oli esimeseks
 näitejuhiks Jaan Remwald (ado Rem-
 waldi vend). I Maavõimarija päeval näite-

¹ P. Põldreos, Tähtsamad etappe eesti teatri are-
 gilaes, Eesti Nõukogude Teater, almanahh II, 1956
 lk. 47 jj.
² ibid., lk. 49 jj.
³ G. Matto, 40 aastat karskuse ja hariduseteööd,
 lk. 35-37

ringi tegevus varbus, kuid 1921. aastal hoo-
gustub töö uuesti. „Lõõtleja“ juhatuses tekkis
mõte organiseeruda seltsile alaltne näite-
trupp. Selleks määraldati näitlejatele kur-
sused, mida juhatas „Estonia“ näitejuht
Karl Jungholz. Esimesed ettekantavad
näidendid olid A. Itzbergi „Õnne kuk-
ke ja kottu“, ja T. Pankala „Parvepöisid“.
Viimase tegelastest moodustati „Lõõtle-
ja“ näitetrupp.¹ Alguel olit karskusseltsi
teatril vähe külaskajad, kuid 1923/24. a.
hooajal tõusis külaskajate arv. 1924/25. a.
hooajal oli näitetruppe edukam. Sel ajal
ühendati „Lõõtleja“ ja Narva „Eesti Teatri“
trupid ühens „Narva Ühisteatris“. Repertuaar-
is oli F. Scholleri „Wilhelm Tell“, H. Ibs-
eni „Nora“, Plangnette „Corneille kellad“,
M. Gorki „Põhjas“, Ed. Vilde „Prouhääd“
jt.² 1926. aastal „Narva Ühisteater“ lõhe-
nes ja „Lõõtleja“ endised näitlejad asu-
sid taas „Lõõtleja“ juures tööle nimeall
„Narva teater Lõõtlejas“.³

¹ J. Matto, 40 aastat karskust ja haridustööd,
lk. 41

² ibid., lk. 35-37

³ ibid., lk. 24

Suurlas ajalugu on Tallinna karskes-
seltsi „Valvaja“ näitering. Esimeses näite-
pühkus oli seal Al. der Tülljāw. 1905. aas-
tal oli ringi tegevus elav. Näitemängude
kõval korraldati ne kõneõhtud, kus fih-
ti esnes O. Minther. 1906. aastal esnes
ta näites kõnega. Talupoegade elunord
Venemaal. Maadmanõje päewel ühnes
„Võitleja“ näitlepatega Lutheri rabrikus
töölise näitering ja nii moodustati ühi-
selt tujo teatrisolentior. Kui 1917. aastal
organiseeriti Tallinnas proletaarne „Töölis-
te teater“, siis moodustasid „Valvaja“ näit-
lejad töölisteatri uue kollektiivi tuumiku.
Kodanliku doctatuuri aastal arendas
„Valvaja“ kodanluse survel vaatamate
näitelavast tegevust. Peale teatrisolendust
korraldati ne peoõhtud; kus esnes kõne-
dega kommunistlik noor Vilhelmine Kle-
menti. „Valvajas“ andis kontserte ne Nõe-
koegade Venemaalt külla sõitnud viiuli-
kunstnik ^{kommunist} Ed. Jõnnus. 1922. aastal, pä-
rast seda kui „Valvaja“ selts tema poolt
üüritud majast majaanamuse nõudel
politsei poolt tänavale tõsteti, jätkati

teatretenduste ja pidude korraldamist mit-
meenustes juhuslikes muumides. Repertuaa-
ris oli Herpermanni „Sertimes käim“ ja „Loo-
tus õnnistusele“, M. Gorki „Põhjas“, A. Tšeh-
hovi „Onu Vanja“, Jakob Liivi „Kolmatal-
ga vallavõitlus“ jt.¹

Peale näiteringide olid paljudel kar-
museltsidel ka oma laulukoorid ja or-
kestrid. 1903. a. oli oma laulukoor 35-l
seltsil, 1911. a. - 14-l seltsil, 1913. a. - 20.
seltsil, 1914. a. - 17-l seltsil; oma orkester
oli 1904. aastal 21-l seltsil, 1905. aastal 15-l
seltsil ja 1914. aastal 12-l seltsil.² Nägu
nähe, oli laulukoor ja orkester paljudel
karmuseltsidel, need nende tegevusest on
täielikult vähe kandmeid. Üheks tublaks
karmuseltsi laulukooriks oli jällegi Nar-
va „Võitleja“ puures asuv laulukoor, mis
alustas tegevust juba seltsi loomise algu-
päevist alates. Koordinaatorid artas mitmekes-
tades pereõnnaõhtuid ja muud koostei-
tmisi. 1917. aastal esines „Valvaja“ koor

¹ P. Pöldress, Tähtsamad etappe eesti teatri
arenguloos, lk. 54 - 56

² U. Ernok, Karmusliikumine ja haridustöö
Eestis, „Karmus ja haridus“, lk. 29

kontserndi kollektiivsele sotsiaalsele kontrolli-
liste lauludega, lauldes ka Internatsionaali.
1921/22. a. hooajal moodustati kõnes-
oleva noori nõuale ka orkestrid: keelpil-
lode orkester, salongorkester ja 1924. a.
lisaks veel sümfooniaorkester. Nagu näh-
tub noori tegevusest, oli see 20-ndatel aastatel
küllaltki hooke. Nii võeti noori
1922. a. esimese aulakuuse laulupidu, 1924. a.
laulupidudest Narvas ja Tallinnas. Ala-
list aastast 1922 kuulus noori Eesti Laulpa-
te Liitu.¹

Laulukoored, orkestrid ja näiteron-
gid tegelesid ka maaseltside juures.
20-ndate aastate keskelt on maaseltside
peamises tegevuses olnud pidude korral-
damine, kust seltsid said oma sotsiaalse-
mu. Järvamaal korraldati näiters 1926. a.
esimesel poolel 258 peoõhtut.²

Peale niisuguse toetuse vähendamist
1927. aastal sattus Eesti Karmusliit suur-
tse majanduslikesse raskustesse. Kärbitud

¹ J. Matto, 40 aastat karmuse ja hariduselööd,
lk. 22-34

² Maaseltside pidudest,
"Tulvaja" № 2, 1927, lk. 9

toetussummasid piüiti tagasi saade, saates vastavastutlisi märkunirvu Riigikoogu ja artiklised ajakirjandusele. Ühes artiklis on toetussummade kärpimise kohta kirjutatud järgmist:

„Meil on Eesti vabariigis vähemalt 700.000 inimest, kelleni peaks karuskustöö mõju ulatuma. Kus võtta niikolud toetust 1 miljoni marka, siis teeks see 1,3 marka rohu kohta aastas, millega tuleks paraliseerida sama rohu kohta tuleva üle 1000 marka eest müüdüd pürituse mõju! Seda ei suudaks isegi taeva inglid.“¹ Kõrgele piüetle vaatamata summasid karuskustööks ei tõstetud ja karuskusliit oli suurtes majanduslikes raskustes. Karuskusliit piüidis toetust hankida karuskusliitidelt: „... katsuge korraldada kus vähegi võimalike massulone prou karuskuspüha* aegu ja annetage selle Hõhetulekust kui mitte kõrk, siis vähemalt esagi karuskusliidule. Liit elab praegu arneliselt väga

¹ Vabariikidustöö ega karuskustöö pole valituse arvates tarvilikud, „Külwaja“ № 51927, lk. 49 fj.

* karuskuspühi peeti tavaliselt märkum esimesel laupäeval või pühapäeval.

haskerd aegu üle. Riiklone toetus on hoopis vähenes jäänud, on tekunud võlgasid ja kõrge selle tagajärjel on praegu väga raske tequtsede." ¹

Rahs saamise eesmärgel korraldati peele produde ka karburejandusi, millest üks esa Eesti Karakusliidule taadeti.

Kuna kodanlone perioodi rümasel aastal muutus karakuseltside skone tegevus tagasihoidlikumaks, siis elus rajalon siinkohal vaadate, mis eli tagastimoneku põhjuseks. Karakuseltside aruannetest ja ka karakuskonstruktor A. Orka artiklist "Mis takstas karakusorganisatsioonide tegevust" ² selgub, et kõrge rahkem on takstamud organisatsioonide tegevust ruumide puudus. Oma ma ja eli üksikutel suurematel seltsidel nagu Narva "Võitleja", Pärnu karakuseltsil "Valgus" ja veel mõnedel, kurd ehanus seltsel töötas lepõnku alusel lähedal asuvas koolimajas. Samuti

¹ ORKA, f. 2885, nom. 1, sü. 3, lk. 3

² "Hilvaja" № 4 1930, lk. III p. 7.

30-ndate aastate lõpus olerat karustöö järele elanenuid.¹ Nool aastateorganiseeriti koostööd teiste organisatsioonidega. Selles töötati välja miinimumprogramm, mis võeti vastu 1936. a. toomunud üleriiklike organisatsioonide ja asutuste nõupidamisel. Miinimumprogramm nägi ette:

- 1) Arendada häa seltskondliku tooni ja perekonnaetika nõudeid:
 - a) et kodus ega seltskonnas ei pakutaks alkoholi lastele ega noortele,
 - b) et naised võimalikult ei esineks alkoholipakkujatena ja serveeritena, eriti seltskondlikes koosviibimistel,
 - c) et seltskonnas alkoholi pakumisel seda pääle ei sunnita, kaasa arvatud ka tervisepoomisel,
 - d) et pidulaudadel, kus ei peeta võimalikuks alkoholi säält ära jätta, oleks alati saadaval ka alkoholivabu jooki.

¹ Vestlusest O. Ibiusega.

riikide ja artistide aktiivset osavõtet riiklikondlike karosnädalate korraldamisest. 1938./39. tegusaaste jooksul on korraldatud kohalised karosnädalad 13-nes riiklikonnas, kus on läbi viidud järgmised üritused:

14 seltskonna-, kooli- ja omavalitsuse tegelaste riiklikondlikku nõupidamist, 111 maknuta karosühendust rahvale, 8 mitmesugust muud koostööd. Seega kokku 133 mitmesugust üritust.¹

Nagu selgestoodust nähtub, oli tegorus karosühendustes mitmesesine. Eriti progressiivset mõju avaldasid rahvale seltside näiteringid oma realistliku repertuaariga. Peetühises tuleb psdada ka seltsi liikmete tegevust laulukoorides, orkestris, spordiringides. Nende kaudu leidsid lapsed rahrahulged te silmaningi arendamiseks ja huvialaseks tegevuseks.

¹ Lõpp alkeholi lautamisele seltskonnas, Eesti Karosudid, Tartu 1939, lk. 5

2. NOORSOO KARSKUSSELTSID

Ėstis sai noorsoo karskusliikumine alguse 1919. aastal. Varem esoteeritud põrandaalune noorsooliikumine ei tegele- nud kuigi palju karskusviimustega, sest põevakerial olid aktuaalsemad poliitilised ja kirjanduslik-kunstilised probleemid.¹ Lood ke enne kodanliku korrektestamisest Ėstis en puidutatud karskustöö kustumisi noorsoo hulgas mõnolgal määral. Näiteks R. Peerna pöudis 1901. a. päeldusele, et „...alkoholi vastu võtlemine koolis on karvatuses töö, sellest ei pääse mere üle ega ümber.“² Noorte karskusviimingu te organiseerimise ei tulnud tollal veel mõdaq välja, sest tsari-

¹ Al. King, Noorsoo karskusliikumine Ėstis, Noorusföud IV, 1929, lk. 53

² Al. Elango, Noorsoo karskustöö Ėstis, Tartu 1926, lk. 2

valitsuse vastava määrusega olid kõik ala-
ealiste seltsid keelatud.¹

1906. a. toimunud erakorralisel kars-
kuskonferentsil arutati siiski noorsoo kars-
kusliikumise küsimusi. Arvamused olid
väga vasturääivad: ühed pooldasid sun-
duslikku karkuõpetust keelades, teised
jätsid selle küsimuse õpetajate endi otsus-
tada. Kõik aga pooldasid karkuõpe-
tuse soovimist pedagoogilistest õppeasu-
tustest, mida hoopen vähesel määral ke-
eldi.

1917. aastal, peale Oktoobrevolutsioo-
ni ei loodnud karskusliikumine noorsoo hul-
gas küllaldast prundi, nähtavasti seepä-
rast, et kehtis sõjaajaline keeluseadus.

Esimene noorsoo karskuskonferentsat-
sioon Eesti asutati Tartus 12. oktoobril
1919. — „Noorsoo Karskusiikumine“ see oli
keeldevaheline organisatsioon. Ehkki
selle organisatsiooni loomisega oli algselt
tehtud, laiemalt ei võtnud karskusliiku-
mine noorsoo hulgas siiski veel kaua a-
ega hoogu. Põhjuseks oli ilmselt töö ühe-

¹ H. Pelt, Eesti noorsoo karskusliikumise al-
gus, „Karme Noorus“, 1920, lk. 10

nülgus, mis ei mahuldanud noori. Noored tugelend karnuorganisatsioonides ainult karskuskirjanduse tutvumise, karskusaate propageerimisega ja mitte liikmete vastuvõtmisega.¹ Kuid noori on alati huvitanud vähem sport ja muud sellitaolised üritused, mis aga noorte karskuisorganisatsioonides polnud ette nähtud.

1919. aastal asutati karskuisorganisatsioonid veel Tallinnas, Pärnus, Viljandis, Võrus, Narvas ja Valgas. Nende organisatsioonide eluiga polnud aga ükskui-se ja noortele igava tegevuse tõttu kuigi pikk. Nad likvideeruvad üsna kiire peale lõnu nooruse karskuisühingu. See püüis tänu laiale tegevuskavale, tõmmates noori ühe vähem tegevuse.²

Ersti agaralt korraldati noorte poolt pidusid, et saadud raha eest püstitada mälestusammas Fr. R. Kreutzwaldile, mis 1926. aastal ka püstitati.³

1

A. Läng, Nooruse karskuisühikume ühistis, "Noorusjüüd" IV, 1929, lk. 54

2

ibid., lk. 55 j

3

U. Erntis, Noored karsulased lauluisa mälestust austamas, "Ilvador" № 1, okt. 1926, lk. 15

Peale I noorsoo karmusorganisatsiooni loomise toimuse I Eesti Karskuskongress (nov. 1919), kus järjekordselt tunnustati tarvilikes noorsoo karmustöö organisatsioonide. 1920. a. 5. jaanuaril toimunud Eesti Õppiva Noorsoo kongressi resolutsioonis tunnustati samuti karskustöö vajalikest ja võeti vastu ka vastavad otsused, millega tunnustati omais karskuspõhiste, soovitati kõrgel õppurite ühikutele aktiivset teetade karmuspäevi, astuda kõrgjal noorsoo karmusühingud ja nende riistlaskogused jne.¹

Nasti hõlmati ka koolitundides raamatute karmustööst. 1921. aastal kehtima pandud algkoolide õppekavas nähti aluseks ja tubaka tarvitamise kahjulikkuse selgitamist. Sees tehti III klassi koolitundides. 1923. aastal võeti ka keskkoolide õppekava karmusõpetus. Sees õpetati keemia, anatoomia, füsioloogia, ajaloo, kaubateaduse ja majanduse tundides. Kuna karmusõpetus oli mõistusega aru ja õpetajate vahel ära paotatud, ei elnud sel suurt tagajärge, sest aru oli väga kellestatud ja sõltus pe-

¹

RAKA, f. 2389, Nm. 1, 81. 124, lt. 127

mselt raskarast ametõpetajast.¹

Õismene ametlik tunnustus anti karskusõpetusele hõrdusmonister K. Treffneri ühinguaga 17. I 1920. aastast, milles lubati korraldada karskuspühal kaebdes kahe viimase tunni ajal karskustunde nii õpetajate kui väljastpoolt kutsutud karskustegelaste poolt.²

1920. a. veebruarikuu peetigi esimene karskuspühe. Karskuspühe raames anti elanikeledele noorsoo karskusringidele loans uusi värsmates linnades ja maal. Samuti anti nooremale õpetajate jaoks loans karskusringid, kus räägiti rahvuse karskusaadest, korraldati ekskursioone ja tegeldi retseptsiooniga.³

Karskusseltside kesetomnond hanes 1920. aastal välja andme ka noorsoo karskusajakiri „Karske Noorus“, millest ilmus aga kõigest 2 numbrit, kuna ta ei leidnud lugejaskonda.⁴

Elustuma hankas noorsoo karskustii-

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lt. 127

² RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lt. 105

³ ibid., lt. 128

⁴ ibid., lt. 128

numone 1921. a. teisel poolel, mil 20. ja 21. novembril toimunud karskuspihi puhul asutati suurel hulgal juurdekuusi karskus- ja loetusringid. Sama aasta septembris võeti karskuseletoode kesktöökonna poolt noorsoo karskustöö juhtimiseks ametisse instruktor, kelles sai A. Elango.¹ Yütlepeale näeme noorsoo karskusliikumise juhtimises enam järjekindlust ja süsteemi.

II Karsuskongressil 1922. a. võeti noorsoo karskusliikumise põhjaliku arutelu alla. Sel kongressil määratles A. Elango noorsoo karskusiühingu ja loetusringi vahelena järgmiselt: noorsoo karskusiühingud keskkoolide ja algkoolide 4.-6. klassi õpilastele ja loetusringid algkooli 1.-4. klassi õpilastele. Samal kongressil arutati ka konkreetsemalt keskkoolide ja algkoolide karskusiühingute ülesanded ja tegevust üldse ning lehtakse, et see tegevus peaks olema põhinevalt kahehõlme: esiteks puht-karsusalane, ja teiseks re-tegevus-

¹ A. Käng, Noorsoo karskusliikumise ülestis, 'Noorusjääd' V, 1929, lk. 55 ff.

lõik spordi, muusika jms. näol.¹ Kongress leidis, et karskes karvatuses on esimeses peenes tähtis karvataja rikk, kellest suurel määral oleb mere noorsoo tulevikk. Sellepärast tuleks juube lozemas tulevikus koolõpetajate kutse-uttra hulka ke absoluutse karskuse nõue illes võtta, avaldusel alkoholi tarvitajad - koolõpetajad age otsenehe kõvaldada. Kongress avaldas soovi, et haridusministerium ja vastavad emavalitsusasutused õpetajate ametisse kinnitamise juures karskumõnet silmas peaksid.² Kongressil vastu võetud resolutsioonis toehvitatasse noorsoo karskusorganisatsioonide noorsoo karskusliiduks liitumise tarvidust.³ Selleks nutsuti 1922. a. 10. - 11. novembril Tartus kokku I noorsoo karsuskongress, millest võttis osa 167 esindajat 44-st organisatsioonist, esindades 3,5 tuhandet liiget. Kongressi elulise osa moodustasid

¹ A. King, Noorsoo karskusliikumine Eestis, „Nooruspeud“ V, 1929, lk. 56 ff. (edaspidi: A. King, Noorsoo karskusliikumine Eestis.)

² A. Elango, Noorsoo karsustöö Eestis, lk. 33-34

³ A. King, Noorsoo karskusliikumine Eestis, lk. 56

referaadid, milles käsitleti noorsoo kar-
rustöö põhimõtteid. Kongressil võeti vastu
järgmised resolutsioonid:

1. Karanustööga tuleb just noorsoo juu-
rest peale hakata, sest ta on kõige vas-
tutõhukam ridadele puuetele.

2. Alkoholivastase võitlusega tuleb ühen-
dada võitlus raganuuste muude pahede
nagu suitsetamise, hasartmängude ju-
vastu.

3. Karanustöö noorsoo hulgas ei tohi
olla niivõrd alkoholi rahuldavuse selgit-
tamine kui just eakohase esteetilis-
geense leedmine.

4. Nende sündusloku karanusõpetu-
se sisseviimist koolide õppekavva.

5. Asutada uusi karanusühinguid ja
õpilasühingute karanusõpravõrki.¹

Sel kongressil püüdi aeg lühikeseks
mõeldud, sest pooled kongressist esavõttad
olid selle vastu.²

Noorsoo Karanustöö moodustati II noor-
soo karanusõpravõrki, mis toimus 1923. a.

¹ Ülevaade noorsoo karanustööst Eestis 1922/23. a.,
"Nooruspäev" I, 1924, lk. 148-150

² Al. King, Noorsoo karanustöö Eestis,
lk. 56

6. aprillil. Sel kongressil võeti vastu ka liidu põhikirja ja valiti juhatus, mille esimeheks sai arst J. Wilms.¹

Põhikirjas on öeldud, et Eesti Noorsoo Kasvuliidu eesmärks on „saades üli-
mõis sotsiaalselt Eesti riigi ja rahva hüvangu, äratunde ja süvendada Eesti noor-
sõps kasvatuselõust ja sellega ühendu-
ses idealistlikku elu suhtumist, huvi
kehalse ja vaimse töö ning igapäevase
enesearendamise ja eneseharvatuse vas-
tu.“²

Selles Eesti Noorsoo Kasvuliidu
asutamisega algas noorsoo kasvuliik-
kumises tõus. 1924. aastal asutati juun-
de 41 uut noorsoo kasvukõngest, 1924.
aaste lõpul oli keskkooli kasvukõngest
27, liikmeid kokku 2108, 6-klassiliste koo-
lde kasvukõngest 88, liikmeid 5255,
4-klassiliste koolde kasvukõngest 80, liik-
meid 4368.³

Selles tõusumises artas kaasa 1923. a.

¹ A. Kõng, Noorsoo kasvuliikumine Eestis, lk. 57

² ORKA, f. 3334, nm. 1, sü. 1, lt. 65

³ A. Kõng, Noorsoo kasvuliikumine Eestis, lk. 58

haridusmääratlemise poolest õpetasühingutele sunduslookus tehtud normaalspõhikiri, mis senised kehtivahelised liidud ja üldühingud loovideeris või erisihilo-
teks ühinguks kollustume kutsus. See põhikiri tõstis karsusühingute arvu.

Suurem osa karsusühinguid kesknesid
noorsoo organisatsioonide (suandrid, noor-
sepad, kirjandusühingud jne) kehtimise
niiid noorsoo karsusliidu ~~ühend~~.¹

Need elud kõik kodanlõud nationalit-
lõud organisatsioonid. Järeloult ka kars-
kusliikumine noorte hulgas teetas kodan-
lõu nationalismi huve.

Mite karsusorganisatsioonide
arutamiseks karatseti Eesti Noorsoo Kars-
kusliidu algatusel 1924. aastal kõik
6-klassilised algkoolid maakoondade
kaupa läbi käia. Seda taustast age
halvad rlmastimulud talvel ja läbi
põuti käia arnult Järvamaa. Kokku
külastati selle organisatsioonide tule-
musena kaheksa nimese poolest 86 kooli

¹
A. King, Noorsoo karsusliikumine Eestis,
lk 58

ja uusi karskusringi asutati selle tule-
musena 41, 2237 liikmega.¹

1924. aastaks oli noorsoo karskusi-
kumme kindlalt Eesti Noorsoo Karskus-
liidu kätte koondunud. 1924. aastal an-
dis Liit noorudele toetust kirjanduse ja
spordiabrõnude näol ning rahvas 45.073
marga ulatuses, koraldades ne kursu-
si ergansatsoonis tegelastele. Eesti Noor-
soo Karskuse liidu poolt erganseriti õpi-
rõnge, kus tütuti karskuskirjandusega.
Kirjanduse saamiseks asutati liidu
puurde raamatukogu, kus 30-ndate
aastate kesuparaku oli 488 karskuste-
malist raamatut.² Samuti organiseeriti
võitluskirjanduse teemadel: „Mis
tarvitavad noomesed poorastavõid jooki“
(vanemale keskreale) ja „Kurdas käis
Omu taadi käsi, mi naaberkülas kõrts
avati“ (nooremale keskreale).³

Eesti ^{Noorsoo} Karskuse liidu aruannetest sel-
gub, et aqaramalt on 1924. aastal töö-

¹ Noorsoo karskustöö Eesti 1924. a., „Noorusjõud“ ^{II},
1925, lk. 186

² ORKA, f. 3334, nom. 1, st. 4, lk. 1-10

³ Noorsoo karskustöö Eesti 1924. a., „Noorusjõud“ ^{II},
1925, lk. 170 ff.

tanud Tallinna Õpetajate Semnari, "Õp-
purkoogu" ja H. Treffneri Gümnaasiumi
karskusring. Samas aruandes on mär-
gitud, et 27-st ringist on 8-l laulukoor
399 lauljaaga. Oma orkestrid on 5-l
ringil ja oma ajakiri 13-l. Üldse on
organisatsioonides sel aastal peetud pi-
dused, teõhtud, korraldatud ekskursioo-
ne, spordipidused, nähtusi, peetud mahe-
turniire ja levitatud karskusalast kin-
jandust.¹

Nii nagu elnevatel aastatel, pee-
ti ka 1924. aastal 3.-4. mail karskus-
päeva. Selle tulemusena arutati juurde
lootusringide ja mitmekesistati nende te-
gevust.² Samuti peeti 1924. a. III noorsoo
karskuskongress Rakveres. Sellel kongressil
määrati kindlaks suhe karskusringide
ja lootusringide vahel: keskkooslode ringe
haruti hõlmama karskusringides,
algskooslode 1.-4. klassini lootusringides.³

Eruti intensiivne eli karskuskarvatus-

¹ Noorsoo karskustöö Eestis 1924. a., "Noorsoojouud" II,
1925, lisa

² lberd., lk. 170 pj.

³ A. Elango, Noorsookarskustöö Eestis, Tartu 1926, lk. 52

töö 1925. aastal. Nel aastal peeti 31. okt-
7. nov. I noorsoo karskushädal. Suure
selleks saadi harridusmonisterrumilt.
Karskushädale meenus peeti organi-
satsioonides päeva- ja ajakohasid kars-
kuskõnereid, ronaldatai koobides kars-
kustunde ja loenguid, viidi läbi õpi-
laste karskuskooolekurid ning asuta-
ti junde uusi looturonge ja noorsoo
karskuronge.¹ Saanti saadeti kars-
kushädalal maale 34 karskuststruk-
tuur ja üliõpilast, kes jrdand loen-
guid, andsid karskustunde ja lerrta-
sid karskuskirjandust.² Näeme, et ne
üliõpilasi tõmmati kaasa koelinoorsoo
hulgas karskustöö tegemiseks.

1925. aastal oli karskuskliidu poolt
ametisse pandud karskuskasvatuststruk-
tuur, kes viilastas aasta pooksul üle
70 kooli, nõu andis karskustöö päre-
maks läbrvõimuseks.³ Organiseerimistöö

¹ Esimene noorsoo karskushädal, „Tulev Eesti“ № 10
1925, lk. 320

² Karskuskasvatustöö Eesti 1925. a., „Noorsoo“ III,
1926, lk. 98

³ Ibid., lk. 100

tulemusena kasvav karjuseorganisatsioonide arv ajavahemikul 1923-1925 järgmiselt:

AASTA	NOORSOO KARJUSE-ORGANISATSIOONIDE ÜLDARV	LIHKMETE ÜLDARV
1923	27	3381
1924	56	5409
1925	85	7071

1

Organisatsioonide tegevusest nel aastat annab ülevaate järgmine tabel:²

Oma haripunktile jõudis noorsoo karjuse liikumine kvantitatiivselt 1926. a. esimesel poolel, mil Eesti Noorsoo Karjuse Liitu kuulus 96 organisatiooni 7571 liikmega.³ Juba 1926. aastal oli noorsoo karjuse liikumisest kõrge rohuem osavõtjaid, on huvitat vaadata, mida tehti sel aastal noorte ringides. Andmed

¹ Karjuse töö Eestis 1925. a. „Noorusjääd“ III, 1926, lk. 108

² Vaata lk. 96

³ A. Kõng, Noorsoo karjuse liikumine Eestis, lk. 108

AASTA JA SEMESTER	1923 I	1924 I	1924 II	1925 I	1925 II
Organisatsioonide arv, mille kohta on demas andmed	8	10	14	14	16
Liikmeid kokku	759	1221	1205	1173	1619
Liikmeid organisatsiooni kohta	95	122	86	84	101
Ürituste arv	137	186	171	174	204
Ürituste arv organisats. kohta	17,1	18,0	12,2	12,4	13,2
Kokku peakoosolekuid	24	23	30	25	36
Peakoosolekuid organisats. kohta	3	2,3	2,2	1,8	2,2
Kokku kirjandus-, kõne- ja vaidluskoosolekuid	27	53	43	41	40
Kirjandus-, kõne- ja vaidluskoosolekuid organisats. kohta	3,4	5,3	3,1	3	2,9
Kokku pidused	4	6	2	-	4
- " - koosviibimised	3	6	7	12	13
- " - valguspildidõhtud	1	7	4	6	7
- " - enesekursused	1	13	1	3	1
- " - spordipidused	-	1	-	3	2
- " - raamatukoosund	6	9	10	12	16
- " - lugemislauad	3	1	4	5	6
- " - õpiringid	?	6	12	6	5
- " - laulukoor	3	2	4	1	-
- " - orkestred	-	1	1	1	2
- " - ome ajakirju	2	4	3	3	2
Levitased kirjandust kokku krooni väärtuses	67,88	79,77	124,71	197,01	308,9
Levitased kirjandust organisatsiooni kohta krooni väärtuses	8,48	7,97	8,91	14,07	19,31

¹ RAKA, f. 2389, nim. 4, sü. 124, lt. 156

on olemas kahe juhuslikult valitud ringi kohta:

Organisatsiooni nimi	Üle 16-aastaste noorte karusõhtering	Jätku 6-kl. kooli karusõhtering
Liikmete arv	60	75
Peakoosseisuid peetud	2	2
Juhatuskoosseisuid peetud	9	4
Liigandus-, kõne- ja vaidlusõhtuid	2	2
Udupildiohtuid	1	1
Linnised koostööbinnid	-	1
avalikke protseid	-	1
Ajastaja välja andnud	-	1

1

Aruannete põhjal on nende ringide tegevust tunnustanud kõrge määral rahaline kiitus. Sama teed tunnustas põhjus on teatud ära üldse võrreldes teatud ringide toimimises. Mõne karusõhteringi lood on aga tunnustanud juhatuse väär suhtumine karusõhtu. Näiteks oli Abja Kultuuritehnika lihtsõhtu: karusõhtu juha

¹ Tabelis andmed võetud RAKA, f. 2223, nr. 1, lk. 39, lt. 8 ja 19

tuse valitud kõn sellised, kellele karskustöö naja teji. Yuhatusel liikmetel oli üks nii kaugele läinud, et ta „tiputamine pärast“ pedagoogika näimaga peolt ineqi karistada sai.¹

1928. aastal oli naersee karskuseorganisatsioon 90 ja liikmeid kokku 6000². Edaspidi ei saavuta naersee karskustliikumine enam 1926. a. taset, mis selgub järgnevatest andmetest:

AASTA	RINGIDE ARV	LIIKMETE ARV
1919/20	44	1695
1921/22	43	2001
1922/23	122	6062
1924/25	361	18222
1925/26	410	18428
1927/28	350	14406
1929/30	384	15824

3

¹ RAKA, f. 2223, nm. 1, si. 234, lt. 2

² A. King, Naersee karskustliikumine Eestis, lk. 59

³ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lt. 124

Järgnevatel aastatel näeme, et loetus-
ringide asemel asutatakse neorootkaste
ja kodutütarde organisatsioone kui amet-
likult poolt eelstatud. Ajendaks oli aspa-
du, et Eesti karskusliikumise tegelaste hul-
gas oli nõrksti pahempoolsete raadetege-
muse, kelle kätte kodanlik valitsus ei
tahnud jätta noorte karvatamist.¹

Karussorganisatsioonide arvu ja teeme-
susetulekute kohta annab ülvaate järgmine
tabel:

AASTA	ORGANISAT- SIOONE	NEIS LIKMEID	SISSETULEKUD		
			KOKKU	TOETUS VALITSUSELT	TOETUS EESTI KARSKUSLIIDLULT
1923	27	3381	500	—	500 ⁰⁰
1924	56	5409	4480 ⁰²	—	3540 ⁰⁰
1925	85	7071	5542 ¹⁴	—	2620 ⁰⁰
1926	96	7571	5373 ²⁷	—	2820 ⁰⁰
1927	94	~7500	3362 ⁹⁰	—	1775 ⁰⁰
1928	91	~6000	4372 ⁰⁰	—	1095 ⁰⁰
1929	90	~6500	4866 ⁶⁷	353 ⁰⁰	1288 ⁵⁰
1930	97	~7000	3551 ²⁰	97 ⁰⁰	1576 ⁵⁰

2

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, sa. 124, lt. 124

² ibid., lt. 153

Ühe ringi tegevust 10 aasta pooleks iseloomustab H. Treffneri gümnaasiumi noorsoo karakusühingu töö põhjal koostatud tabel:

AASTA	TEGEVUS
1921	Asutati karakusorganisatsioon.
1922	Ring kiratub, kurd aastapäeva läbiviimine õnnestub.
1923	<p>Etütutakse ellu peo-, spordi-, lauemängude-, muusika-, eskursionii- ja karakuskirjanduse levitamise toimkonnad.</p> <p>Asitatakse Eesti Karakusliidu liikmeks. Korraldatakse karakusksam, mis on esimeseks taoliseks Eestis.</p>
1924	Üiaakse läbi karakuspüha, pühitse-takse ringi III aastapäeva.
1925/26	<p>Ringi õitseaeq. Liikmerd 234.</p> <p>Aastapäeval korraldatakse esimest korde teöhtu.</p> <p>Pannakse alus loetusringile.</p>
1926/27	<p>Liikmerd kõrge rohkem, 252.</p> <p>Pannakse alus viibitlanogule ringi juures.</p>
1928/29	Töötas soome keele kursus.
1930	Ilmus esimene number loetusringi ajakirjast „Elutuli“.

¹ H. Treffneri Gümnaasiumi Karakusring 1921-31, Tartus 1931, lk. 1-6

Umbes taoline on olnud ka teiste koolide
karskusringide tegevus. Tegevuse intensiiv-
sus on olnenud tegevuse organiseeritust
ja sellest, kui haaravaks ja huvitavaks
esati see teha liikmete jaoks.

Noorsoo karskusiikumise erisana tu-
leb vaadelda karskusiikumist üliõpilas-
konnas. Nõte asutada üliõpilaste karskus-
ühing tekkis sajandvahetuse paiku. Toomes,
Reetis ja Nervas olid sel ajal üliõpilaste
karskusorganisatsioonid juba olemas.

1913. aastal asutati Tartus noorte kars-
kusorganisatsioon „Karsklaste ühendus“,
mille 100 liikme hulgas oli ka 40-50 üli-
õpilast. Iseseisvat üliõpilaste karskusorga-
nisatsiooni sel ajal veel polnud.¹

1919. aastal toimunud Eesti Karskusseltside
Kesktormkonna koosolekul otsustati uuende-
da karskusagitatsiooni üliõpilaste hulgas
ja saats Tartu Üliõpilaste selle asamise
pühul õnnesoor „... loetusis, et mere üliõpil-
alkeholi-vaba kultuura kandjana esinema
saab.“²

¹ A. Elango, Noorsoo karskusiikumine Eestis, lk. 64

² RAKA, f. 2389, nm. 1, xi. 124, lt. 167

1920. a. asutati Eesti üliõpilaste Karskusiühing. Asutajateks olid H. Ernsts, prof. H. Kettunen jt.¹ Organisatsioon asutamise-
ga oli aga suuri raskusi. 1920. a. kevadel peeti üliõpilastele ühingu asutamise eesmärgel 2 karskuskooresolekut ja sügisel üks koosolek, kuid vähesel eravõetud päevast jäi veel koosolekutele ühingu siiski asutamata. See õnnestus alles neljandal korral, 1920. a. 23. novembril. Sel koosolekul kõnelesid Soome üliõpilaskarskustöö juhid N. Helanen ja professorid P. Pöld ja H. Kettunen. 41 koosolekut avaldasid olemust liikmeks astuda. Koosolekul valiti toimikond põhikirja koostamiseks ja paar nädalat hiljem pandi põhikirja vastuvõtmisega 27 üliõpilast ja 5 õppejõud peelt ühinguks vormilone alus.²

Organisatsioon deklareeris oma põhimõtted järgmiselt: „Meie eesmärg on elujatav ja karske noorsugu berooterome üliõpilaskorperatsioonene nende liikmeks mitteastumi-

¹ A. Elango, Noorsoo karskustöö ühingu Eesti, lk. 66

² RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lt. 168

sega ... Meie bekkotumme seni, kui säält on kadunud joonime, kahevõitlused ja tised igandlohud kumbed." ¹

Sega lubab Eesti Üliõpplaste Karskussühenduse deklaratsioon jäeldada, et nime-
tatud organisatsioon üliõpplaste hulgas oli kahtlematult postitiivne ja eluteve nähtus, eriti tema võitlus bursikommitee ja po-
monigute vastu.

Ona tegevust alustas üliõpplaste Karskussühendus akademilise organisatsioonina. Korraldati akademilised karskuskursused, kus lektoritena olid üliõpplaste õppejõud. Nüüdi läbi ka vordluskoorolekuid ja teigi teohtud, kurd kogu tegevusel oli akademiline hme, mis paljusid et vahuldanud. 1924. aastal muudeti Eesti Üliõpplaste Karskussühendus artistsete liikmete poolt (H. Klein-Rajamae jt.) komisjorganisatsiooniks, kus oli ühendatud akademilise ja intimorganisatsiooni elemen-
te. ² Eesti Üliõpplaste Karskussühendus hakkas karskumõtet tutvustama ja levitama

¹ RAKA, f. 2381, nom. 1, sü. 124, lt. 181

² RAKA, f. 2389, nom. 1, sü. 124, lt. 168

üliõpilasnõnnas. Selleks korraldati avalikke kõne- ja rauduskõrskoleid, andes välja üliõpilaslehe karakusnumbri ja püüdes rogi ti karakendade liikumise üliõpilasorganisatsioonide, rogu üliõpilasnõnnade tegevuse.¹ Üliõpilaste karakusühingud olid sead ka keskkooliga, sest kaal sai ta tähtsust. Võrdeldi alkoholi tarvitamise vastu keskkoolide lõpuproduktidel. Selleks saadeti abiturientidele trükitud ülesannetud produktide lõpuprodukt ilma alkoholita ja üliõpilaste tules olid ettevaatlik organisatsioonide valimisega. 1925. a. korraldati samal otstarbel keskkoolides abiturientide keskkoolis, mis selgitati edasõppimise võimalusi üliõpilaste, üliõpilasorganisatsioonide eritüüpe jne. Samuti kutsus üliõpilaste karakusühing keskkoolide karakusühingute aktivite osavõet ma oma karakuskursustest ja aastapäevadelest.²

Karakusühingute aktiviseerimiseks keskkoolides on üliõpilased korraldanud kõnelende maale. Näiteks 1925. a. oktoobris sõitis

¹ RAKA, f. 2389, nm. 1, si. 124, lt. 171

² A. Elango, Noorsoo karakusühingumõne Eesti, lk. 72 j. j.

27 üliõpilast neeröö karaskunädale puhul teinekü nädalaks koostöös õpetajatele karaskusest kõnelema ja uusi loostusi ning karaskusõnge asutama. Samuti erineti sel puhul karaskussõulste kõhedege rahvakoostöökül. ¹ Üliõpilased artasid ka kohelkonna karaskuskongressi ette valmistada. Selleks korraldati Eesti Karaskusliidu mitotatiivse räkuse tasu eest kõnelede maale. Need kõhedegeidel käisid enamuses meesüliõpilased. Arusa räkise võttis neist osa Helmi Mäelo. Kavvas elid kümmed kodusest karaskusest, koostöösprobleemidest, kodu-uurimist, räkohandustööst, ühistegusest, spordist ja karaskusest. ²

1931. a. 22. novembril asutati Eesti Üliõpilaste Karaskustühenduse Ühistöökogu. ³ Selle organisatöökoni ülesandeks oli „... anda räkimist ja majandustöökku abi Eesti üliõpilaste Karaskustühendusele räkoke räkavaate arendamisel ja propageerimisel ning ardate kaasa karaskusaate teesta-

¹ A. Elango, Neeröö karaskusliikumine Eestis, lk. 114

² Helmi Mäelo, Eluteguses, Lund 1961, lk. 4 jj.

³ ORKA, f. 2679, nom. 1, si. 2, lt. 1

miseks ühtröplaseühendades ja väljaspool
ühikooli.^{1, 2}

Töötava noorsoo karskusliikumine ei palju nõrgem kui karsustöö kooli-
noorsoo hulgas. Seda sellegipoolest, et üksi-
kurd organisatsioonide eli töölisnoorte lalalipil-
latus tõttu maske organisatsioonide. 1930.
aastal eli töötava noorsoo karskuslii-
kumme esindatud järgmiste organisat-
sioonide kaudu:

1. Võru noorsoo karskusiühing
2. Väinjärve noorsoo karskusiühing "Tulevik"
3. Eesti Karsusliidu Kuressaare noorte
karskustormkond
4. Puiatu nooruskarskustormkond
5. Põlgaste noorte karskustormkond
6. Kassari noorteühingu "õdu" karskusiühing
- 7.

Petseri osakond, Tartu osakonna kars-
kusharu, Nava osakonna karskusharu
ja Palmse osakond.³

Andmete puudumisel age ei ole võimalik nende
organisatsioonide tegevusest ülevaadet anda.

¹ ORKA, f. 2679, nm. 4, si. 1, lt. 4

² Lähemad andmed võrstaalanoogu tegevuse kohta puuduvad.

³ "Külvaja" Kalender 1930, Tartu 1929, lk. 38-44

KOKKUVÕTE

Karussüüjumise nime all, nagu käesolevas töös on närdatud, tegeldi Eestis kodanliku doktatuuri päreol publ.-karussüüalase, aga ka laiemalt kultuurialase tööga. Laiaulatuslikum ja aktuaalsem oli karussüüjumine kodanikus Eestis 1920-ndate aastate alqul ja keskel. 1926. aastal võis pidada karussüüjumise tegevusrohkeimaks aastaks, mil karussüüjate ja nende liikmete arv saavutas kulminatsiooni. 1926. aastal kuulus Eesti Karussüüjate kesmise 115 karussüüorganisatsiooni umbes 5000 liikmuga, Eesti Meeres Karussüüjate 90 organisatsiooni 7500 liikmega ja ^{Eesti} Naiste Karussüüjate 16 organisatsiooni 3300 liikmega. Peale selle tegutses 410 loetusühingut umbes 22000 liikmega.¹ Sel aastal tormus Eestis

¹ V. Ervits, Eesti Karussüüjumine, Eesti Maa-Rahvas - Kultuur, lk. 1178

ka karskustööd rahuvahelise kongressi, mis tegi kokkuvõtteid karskusalast tööst rahuvahelises ulatuses. Kõrgi võiks arvata, et selline üritus pidi annus tõuget andma karskustöö hoojustumisele Eesti, näeme siiski vastupidist. Varti pärast rahuvahelise kongressi läbiviimist ei esutatud karskustööle enam nii suurt tähelepanu kui varem. Selle põhjuseid analüüsime espool, mille hulgas tõrme ära omaaegsete karskustegelaste arvamus töö sooritamise kohta, kui ka fakti, et Eesti kodanlõk valitsus kärpis järjest karskustööde toetussummasid, tegi taotstui ka vastavate muumide muuretsemisel jne. Viimane kehtib ka 30-ndate aastate karskustöödumise kohta. Tõõst nähtub ka, et selles olid kahemugused põhjused: Esiteks oli kodanlõku riigi sisetulekute suurendamise huvides vajalõk viinamiingi laiendamise ja keeluseaduse mittekehtestamine, teiseks aga põdas kodanlõk nationalistlõk, hõljem fõõstlikult meelestatud valitsus ilmselt ebasõõvõtaraks karskustööde ulatustõkumat

tegevust, eriti kui see puudutas koostööd tööliikumisega ja illegaalse bolševistliku tegevusega.

Naatamata paljudele taustustele ja ka erispeel närdatud puudustele karnusseltside töös, onas see liikumine kodanlikus Eesti üldiselt progressiivset tähtsust, kuivõrd sellest olid haaratud siiski laialdased rahvahulgad, kaasa arvatud silmapaistev osa koolinoormest ja eraliskalt ka ühõpilaskond. Karnussalase töö ühendamine kultuurialasega nagu sport, näiteringid, kaulussõidud jne. avaldas kahtlemata valgestarast ja kasvatavat mõju enamvõle seltsi liikmeskonnale ja nende kaudu ka teistele. Eritis tuleks alla kriipsutada progressiivsete karnusseltside nagu Tallinna „Valvaja“, Narva „Nõrkleja“, Pärnu „Valguse“ ja Viljandi „Labaduse“ juures teostatavate näiteringide ja teatrite tööd, mis realistlike lavateoste kaudu avaldasid mõju suurt kasvatavat töötarale rahvale. Ehkki mere käsutuses on vähe allomaterjali nende seltside sidemest tööliikumise ja põrandaaluse bolšev-

vistliku parteiga, on riiki teade uude
eespool teatud fakte selle kohta, et
esti tööliskonnade puhul - põrandealuse
bolševistliku partei esindajad püüdsid
rõõga võimalust ära kasutada illegaal-
se töö seostamiseks legaalse organisat-
sioonidega, et tutvustada laevadele
töötavatele hulkadele oma võitlusprogram-
mi ja heid kaasa tõmmata võitlusele
kodanliku diktatuuri vastu. Seda on auto-
rile kinnitanud ka uude karskusseltside
tööst eakõrvald isikuid, kes mäleta-
vad nii Narva kui Tallinna karskusselt-
side tööd lähemalt. Samuti tuleb juri-
diliselt hinnata Tartu üliõpilasanna
progressiivse osa karskusalast tegevust
nii maal kui keelnoorte hulgas, kui ka
üliõpilasorganisatsioonide peomakommete
vastu võitlemist. On ka teade, et pal-
jud keelnoortest, kes olid noorte kars-
kusseltside liikmetes, läksid hiljem Nõu-
koegade võimu taaskohustamisel koos
kommunistlike noortega (näiteks Valga
kodineored).

Töös nägime ka, et kõrgi karskus-

seltside ja nende puhtide tegevuse hõn-
nang ei saa olla ühenugune, sageli ole-
nes seltside tegevusprogramm ühe isiku
maailmavaadet ja päritolust. Ülalnimet-
atud kodanlik-natsionalistlikud ühiskon-
nategelased karkusliidus ja selle keskkon-
naga püüdnud loomulikult hoida
nii karkuseltse kui ka koolnoorte kark-
kusliikumist eemal pahempoolsest töölis-
liikumisest. Teised jälle kasutasid kark-
kusseltse „kilbiks“ juornisele“, tehes oma
eskujuga rahju kogu karkusliikumisele.

Движение общества трезвых в буржуазной Эстонии.

Резюме

Движение общества трезвых возникло в Эстонии в 80-е г. XIX века, когда в Эстонии развивалось буржуазное национальное движение. Обзор движения общества трезвых до установления диктатуры буржуазии в Эстонии дан в введении работы. Движение общества трезвых в буржуазной Эстонии рассматривается в двух главах. В первой главе речь идет о проблеме алкоголя в буржуазной Эстонии и о работе руководящих центров движения. Во второй главе более подробно рассматривается деятельность взрослых и школьников в обществах трезвых. Кроме работы прямо относящейся к проблемам трезвости в обществах широко занимались культурной работой. Члены общества принимали участие в работе драматических, хоровых, спортивных и пр. кружков. Большин-

ство руководящих деятелей были представителями буржуазии, которые пытались использовать движение общества трезвых в интересах буржуазии. Но во главе многих обществ стояли и представители прогрессивной интеллигенции, поэтому часть обществ была связана и с рабочим движением. Среди трудящихся движение сыграло прогрессивную роль. Особенно большое значение в воспитании народа имели драматические кружки с их реалистическим репертуаром.

KASUTATUD KIRJANDUS

TRÜKITUD KIRJANDUS

1. Eesti NSV ajalugu II osa, Tallinn 1963
2. XI Eesti Karskuskongress, Tartu 1922
3. Elango, A., Noorsoo karmustöö Eestis, Tartu 1926
4. Elango, Ö., Eesti kapitalismi ajutise ebaõnnelise stabilisatsiooni aastad (1925-1929), Tallinn 1958
5. Ernits, V., Eesti karskusiikumine, Eesti Maa - Rahvas - Kultuur, Tartu 1926
6. H. Preffneri Gümnaasiumi Karskuring 1921 - 31, Tartu 1931
7. Kohtitsky, P., Võitlus elu tervendamiseks, Tallinn 1930
8. Lõpp alkoholilaiutamisele seltskonnas, Eesti Karskusliit, Tartu 1939
9. Matto, G., 40 aastat karskuse ja hariduse-tööd, Narva 1931

10. Mäelo, H., Õhutegevuses, Lund 1961
11. Wilms, J., H., Meie vaskustöö programm ja taktika, Partei 1923
12. Ülevaade EKPa ajaloost II, Tallinn 1963

13. Bericht über den XVIII Internationalen Kongress gegen den Alkoholismus, Partei 1927

ALLIKMATERJAL

Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarchiiv (RAKA):

1.	fond	2223	,	nimistu	1	,	säilitamisühik	34
2.	---	2223	,	---	1	,	---	39
3.	---	2223	,	---	1	,	---	234
4.	---	2223	,	---	1	,	---	245
5.	---	2389	,	---	1	,	---	121
6.	---	2389	,	---	1	,	---	123
7.	---	2389	,	---	1	,	---	124
8.	---	2389	,	---	1	,	---	163
9.	---	2389	,	---	2	,	---	367
10.	---	2389	,	---	2	,	---	470

Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku
 üliõpilaste Riiklik Arhiiv (ORKA):

11.	fond	2679	,	nimistu	1	,	säilitamisühik	1
12.	--	2679	,	--	1	,	--	2
13.	--	2867	,	--	1	,	--	1
14.	--	2867	,	--	2	,	--	1
15.	--	2881	,	--	3	,	--	3
16.	--	2885	,	--	1	,	--	1
17.	--	2885	,	--	1	,	--	2
18.	--	2885	,	--	1	,	--	3
19.	--	3196	,	--	1	,	--	1
20.	--	3235	,	--	1	,	--	1
21.	--	3235	,	--	1	,	--	2
22.	--	3334	,	--	1	,	--	1
23.	--	3500	,	--	1	,	--	10
24.	--	3818	,	--	1	,	--	18
25.	--	4074	,	--	1	,	--	4

PERIOODIKA

1. Eesti Karmusseltside Aastaraamat IX,
1907
2. Eisen, M. F., Mins tekis mineral sajamid Eestis
parajuseltse, „Lühvaja“ № 6/7, 1929

3. Ernits, V., Jüri Tilk, „Kilvaja“ N° 6/7, 1929
4. Ernits, V., Karmusliikumine ja haridustöö Eestis, „Karmus ja haridus“, Tallinn 1920
5. Ernits, V., Noored karmland lauluisa mälestust austamas, „Levadik“ N° 1, oktoober 1926
6. Esimene noorsoo karkunnädal, „Tulev Eesti“ N° 10, 1925
7. Karmuskorvatusöö Eestis 1925. a., „Noorusjõud“ III, 1926
8. Karmustöö iseseisuse esimesel aastakümnel, „Kilvaja“ N° 2, 1928
9. Kas ja kuidas oleks Eesti karmuseltside vaheline ühine töö võimalik, „Uus aeg“ N° 81, 1903
10. Kohalike karkustornkonnad ja nende tegevus, „Tulev Eesti“ N° 6, 1925
11. Kilvaja Kalender 1930, Tartu 1929
12. King, A., Noorsoo karmusliikumine Eestis, „Noorusjõud“ IV, 1929
13. Maaseltside pidudest, „Kilvaja“ N° 2, 1927
14. Muljerd kõnekoosolekute ringreisilt Põhja-Tartumaal, „Tulev Eesti“, 1922
15. Mühlberg, B., Rahvanajade nisimusest, „Tulev Eesti“, 1922
16. Noorsoo karmustöö Eestis 1924. a., „Noorusjõud“ II, 1925

17. Oksa, A., Mis taustal kasvatusorganisatsioonide tegevust, „Külvaja“ № 7, 1930
18. Oksa, A., Nuure töö teedel, „Külvaja“ № 7, 1930
19. Pett, K., Eesti nooruse kasvatuslikumise algus, „Kasvate Noorus“, 1920
20. Põldraas, P., Tähtsamad etappid eesti teatri arenguloos, Eesti Nõukogu Teater, almanahh II, 1956
21. Pöögelmann, K., Alkoholismus kui ühiskondlik probleem, Eesti Kasvatuslaste Aastaraamat, Jürjevõis (Tartus) 1905
22. Põpmann, J., Põlvkonnade vahel, „Külvaja“ № 6/7, 1929
23. „Uudised“, rubriigist „Kodumaalt“, № 64, 19. III 1905. a.
24. Vabariikliku ega kasvatusliku poliitika arengus tavalisus, „Külvaja“ № 5, 1927
25. Wilms, J., Meie kasvatusliku põhimõttest, „Tulev Eesti“ № 3, 1923
26. Ülevaade nooruse kasvatuslikust Eestis 1922/23. a., „Nooruspäev“ I, 1924

SISUKORD

Sissejuhatus	2
------------------------	---

I peatükk

Karskust liikumine kodanlikes Eesti ja
karskust liikumise juhtivad keskused.

1. Alkoholiprobleem kodanlikes Eesti	23
2. Karskust liikumise juhtivad keskused ja nende tegevuse üldised põhimõtted	34

II peatükk

Karskusseltsid

1. Täiskasvanute karskusseltsid	59
2. Noorsoo karskusseltsid	82

Lokkuvõte	107
Resüme	112
Kasutatud kirjandus	114